

KOOLIKIUSAMISE UURING RAPLAMAAL

Uuringu raport

Raplamaa
Partnerluskogu

LEADER

LEADER
EESTI

Uuringu läbiviija: Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut (ERSI)

Uurimisgrupp: Merike Sisask, Airi Värnik, Peeter Värnik, Henrik Värnik

Uuringu tellija: Eesti Tervisedenduse Ühing (Projektjuht: Ülle Laasner)

Uuringu rahastaja: Põllumajanduse ja Registre Informatsiooni Amet (PRIA), LEADER-projektitoetus

Tallinn 2019

SISUKORD

SISUKORD.....	2
JOONISTE JA TABELITE LOETELU	3
1. UURINGU TAUST JA EESMÄRK	4
2. UURINGU METOODIKA JA VALIM	5
2.1. Kvantitatiivse osa metoodika ja valim	5
2.2. Kvalitatiivse osa metoodika ja valim	7
3. UURINGU TULEMUSED	9
3.1. Mis on kiusamine?	9
3.2. Kiusamise ohvriks langemine	11
3.3. Kiusaja roll ehk kaasõpilaste kiusamine.....	12
3.4. Kiusamise kogemused klassi lõikes	13
3.5. Kiusamise mitu nägu: mitme kiusamisviisi kogemine, kiusamise kestus ja sagedus.....	15
3.6. Õpilaste vaimne heaolu ja kiusamise mõju vaimsele heaolule	18
3.7. Perestruktuur ning selle seos kiusamisega	23
3.8. Kiusamisest rääkimine	25
3.9. Koolide reaktsioonid kiusamisele ja selle seos õpilaste vaimse heaoluga.....	25
3.10. Hinnangud kaasõpilaste kiusamise põhjustele	27
3.11. Võimalused koolikiusamise vähendamiseks	30
3.12. Õpetajate-õpilaste vaheline koolikiusamine.....	32
4. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED	38
VIIDATUD ALLIKAD	40
LISAD	41
Lisa 1. Küsitlusuuringu küsimustik	41
Lisa 2. Informatsioon õpilastele fookusgrupi intervjuu alguses	51
Lisa 3. Informatsioon õpetajatele fookusgrupi intervjuu alguses.....	52
Lisa 4. Fookusgrupi intervjuu küsimused õpilastele	53
Lisa 5. Fookusgrupi intervjuu küsimused õpetajatele.....	54

JOONISTE JA TABELITE LOETELU

Tabel 1. Uuringusse kaasatud klasside / õpilaste arv koolide kaupa (2017/2018 õppeaasta alguses)

Tabel 2. Fookusgrupi intervjuude läbiviimise koht, osalejad ja läbiviijad

Tabel 3. Kogetud kiusamisviisid viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas

Tabel 4. Kaasõpilaste kiusamise viisid kiusajate hulgas

Tabel 5. Madala vaimse heaolu kogemise šansid vastavalt kiusamisega seotud rollile

Joonis 1. Küsitlusuuringus osalenud õpilaste jaotus klasside kaupa

Joonis 2. Kiusamisviiside kokkulangevus kiusatud õpilaste ja kiusajate hinnangutes

Joonis 3. Kiusamise ohvriks langemine ja teiste kiusamine 5.-9. klassides

Joonis 4. Mitme kiusamisviisi kogemine viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas

Joonis 5. Kiusamise kestus ja sagedus kiusatud õpilaste hinnangul

Joonis 6. Kiusamise kestus kiusatud 5.-9. klasside õpilaste hinnangul

Joonis 7. Kiusamise sagedus ja kestus kiusajate hinnangutes

Joonis 8. Kiusatud ja teisi kiusanud õpilaste hinnangute kokkulangevus kiusamise sageduse ja kestuse osas

Joonis 9. Kiusamisega seotud rollide jaotus

Joonis 10. WHO-5 keskmine skoor klasside järgi

Joonis 11. Kiusamisega seotud roll ja madala vaimse heaoluga õpilaste osakaal

Joonis 12. Madala vaimse heaoluga õpilaste osakaal kiusatud õpilaste hulgas ja kiusamise hinnanguline kestus

Joonis 13. Kiusamisega seotud rollid ja lootusetuse tunne tuleviku suhtes

Joonis 14. Keskmine WHO-5 heaolu skoor ja perestruktuur, milles õpilane elab

Joonis 15. Perestruktuur, milles õpilane elab ning kiusamisega seotud roll

Joonis 16. Kiusamisest rääkimine kiusatud õpilaste hulgas

Joonis 17. Koolide reageerimine kiusamisjuhtudele ja viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste vaimne heaolu (normi piires, alla normi)

Joonis 18. Kiusamisjuhtumile reageerimine koolide hulgas kiusatud õpilaste hinnangul

Joonis 19. Kiusatava hinnangud sellele, miks kiusaja kiusab

Joonis 20. Kiusaja põhjendused sellele, miks ta kiusab/ kiusas

Joonis 21. Mitmel erineval viisil on õpilased õpetajaid kiusanud

Joonis 22. Millistel viisidel on õpilased õpetajaid kiusanud

Joonis 23. Mitme õpetaja poolt on õpilane kiusamist kogenud, klasside kaupa

Joonis 24. Mitmel erineval viisil on õpetajad õpilasi kiusanud

Joonis 25. Millistel viisidel on õpetajad õpilasi kiusanud

Joonis 26. Õpetajate poolt õpilaste vastu suunatud kiusamise sagedus ja kestus

Joonis 27. Õpilaste poolt kiusamise tõttu käitumise ja tervisega seotud probleemide kogemine

1. UURINGU TAUST JA EESMÄRK

Raplamaal koolikiusamise uuringu läbiviimise idee sai alguse Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudi (ERSI) poolt 2015. aastal üle Eesti läbi viidud uuringust „[Kiusamine koolis](#)“. Kogu Eestit hõlmava uuringu valim oli küll esinduslik, kuid selles ei olnud eraldi vaadeldud maakondi, vaid suuremaid Eesti regioone (Põhja-Eesti, Kirde-Eesti, Kesk-Eesti, Lääne-Eesti, Lõuna-Eesti). Raplamaa kui tuntud tervisedenduse kompetentsi koondav keskus eesotsas Ülle Laasneriga (Eesti Tervisedenduse Ühing) tundis aga huvi, kuidas on olukord koolikiusamisega Raplamaal ning mida saaks ette võtta koolikiusamise vähendamiseks ja ennetamiseks. Üle-eestilise uuringu valimisse oli Raplamaalt kaasatud liiga vähe õpilasi selleks, et teha kokkuvõtteid ja järeldusi maakonna tasandil. Nii pandigi kokku plaan viia läbi eraldi täiendav koolikiusamise uuring Raplamaal, mis kasutab juba läbiviidud üle-eestilise uuringuga sama meetodikat – see lisab uuringule usaldusväärsust ja annab võimaluse võrrelda Raplamaal saadavaid tulemusi üle-eestilise uuringu tulemustega.

Uuringu peamiseks eesmärgiks oli **mõista ja kaardistada kiusamise ulatust ja selle iseloomu** Raplamaa 5.-9. klasside õpilaste hulgas. Just selles vanusevahemikus on Ameerikas läbi viidud SAFE uurimuse kohaselt kõige suurem tõenäosus kiusamisega kokku puutuda (School Bullying Statistics). Olweus (1993) defineerib kiusamist kui agressiivset käitumisviisi, mis võib toimuda grupiviisiliselt või isikupõhiselt ning millele on iseloomulik korduvus ning ebavõrdne võimusuhe. Traditsiooniliselt eristatakse nelja kiusamise põhiliiki: füüsilist (nt löömine), verbaalset (nt narrimine), suhetega seotud kiusamist (nt tegevustest kõrvale jätmine) ning kaudset kiusamist (nt kuulujuttude levitamine) (Smith et al 2008). Seoses interneti ja mobiiltelefonide laialdase levikuga on lisandunud veel uus kiusamise liik – küberkiusamine, millele on iseloomulik kiusamine elektrooniliste seadmete vahendusel (Brunstein Klomek et al 2010).

Lisaks oli Raplamaa uuringu eesmärgiks võtta koolikiusamise kontekstis suurema luubi alla õpetaja-õpilase suhted ning saada rohkem teada koolikiusamise kohta õpetaja-õpilase vahelises suhtes. Lõpuks on käesoleva uuringu raporti kokkuvõtte ja järelduste osas antud soovitusi lahendusteks, mis on kavas formuleerida maakondlikeks soovitusteks/tegevuskavaks.

Koolikiusamise uuring Raplamaal koosnes kahest osast: (1) kvantitatiivne osa ehk veebipõhine küsitlusuuring kooliõpilaste hulgas; (2) kvalitatiivne osa ehk fookusgrupi intervjuud kooliõpilaste ja õpetajate hulgas. Uuringu raportis on kasutatud mõlema uuringu osa läbiviimise käigus saadud andmeid.

Käesolev Raplamaa koolikiusamise uuringu raport järgib põhijoontes üle-eestilise uuringu raporti struktuuri (peatükid, tabelid, joonised), tehes sellega ühtlasi võimalikuks soovi korral nendes kahes raportis esitatud uuringu tulemuste kõrvutamise ning sarnasuste ja erinevuste väljatoomise. Märkimisväärsete erinevuste kohta Raplamaal võrreldes kogu Eestiga on käesoleva uuringu raportis ka tähelepanu juhitud. Uudsenä on Raplamaa uuringu raportisse lisatud peatükk, milles käsitletakse õpetaja-õpilase vahelist kiusamist ning õpilastel kiusamise tõttu käitumise ja tervisega seotud probleemide esinemist.

2. UURINGU METOODIKA JA VALIM

Enne uuringu algust novembris 2017 saadeti kõigile Raplamaa koolijuhtidele uuringut tutvustav kiri, millega paluti anda nõusolek ning määrata kontaktisik uuringu läbiviimiseks nende poolt juhitud koolis. Seejärel saadeti kooli kontaktisiku kaudu uuringu läbiviimise kohta infokiri nii õpetajatele, õpilastele kui ka lapsevanematele.

2.1. Kvantitatiivse osa metoodika ja valim

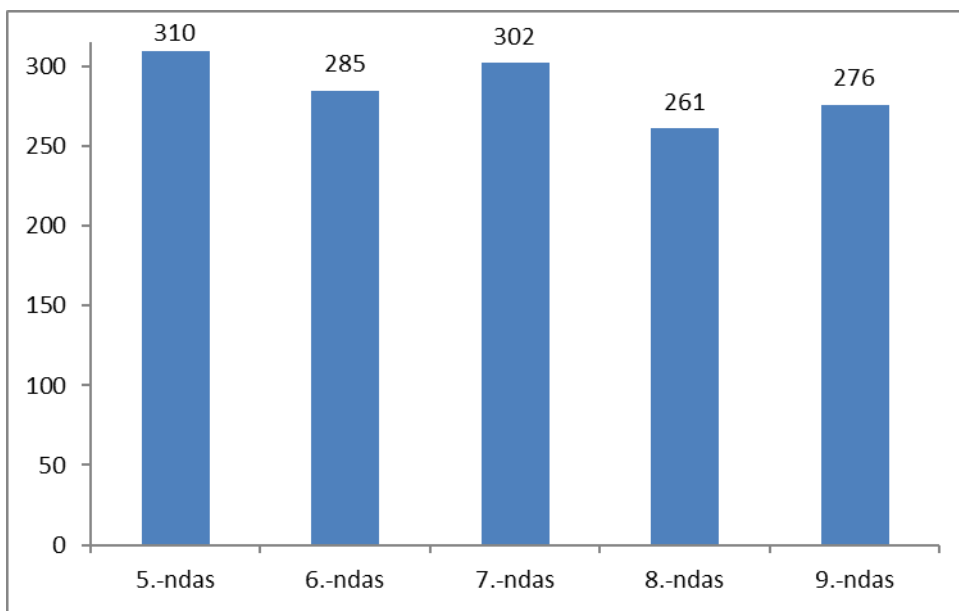
Uuringu kvantitatiivsesse osasse ehk küsitlusuuringusse kaasati kõigi Raplamaa üldhariduskoolide 5.-9. klasside õpilased 2017/2018 õppeaasta alguse seisuga. Seega oli tegemist kõikse valimiga ning õpilaste koguarv valimis oli 1643. Uuringusse kaasatud klasside ja õpilaste arv koolide kaupa on välja toodud Tabelis 1.

Tabel 1. Uuringusse kaasatud klasside / õpilaste arv koolide kaupa (2017/2018 õppeaasta alguses)

Kool	Klasside arv	Õpilaste arv
Eidapere Kool	5	35
Hagudi Põhikool	5	42
Järvakandi Kool	5	55
Juuru Eduard Vilde Kool	5	58
Kabala Lasteaed-Põhikool	5	35
Kaiu Põhikool	5	53
Kehtna Põhikool	5	86
Kivi-Vigala Põhikool	5	24
Kohila Gümnaasium	17	384
Märjamaa Gümnaasium	12	225
Rapla Ühisgümnaasium	10	226
Rapla Vesiroosi Gümnaasium	12	268
Valgu Põhikool	4	27
Valtu Põhikool	5	70
Vana-Vigala Põhikool	5	55
KOKKU		1643

Tegelikkuses osales küsitlusuuringus 1469 õpilast. Nendest omakorda 29 õpilase andmed kustutati andmebaasist andmekvaliteedi kontrolli käigus erinevatel põhjustel (kui oli sama tokeniga mitu korda sisse logitud, kui enamik küsimusi oli jäetud vastamata, kui nõusolek küsitlusuuringus osalemiseks oli jäetud andmata). Lõplik arv küsitlusuuringu andmebaasis oli **1440 õpilast (vastamise määr 87,6%)**.

Küsitlusuuringule vastanud õpilastest 52% (n=751) olid poisid ja 48% (n=683) tüdrukud; 6 õpilast olid jättnud soo märkimata. Õpilaste keskmine vanus oli 13,4 ($\pm 1,6$) eluaastat. Küsitlusuuringule vastanud õpilaste jaotus klasside kaupa oli suhteliselt ühtlane (Joonis 1).

Joonis 1. Küsitlusuuringus osalenud õpilaste jaotus klasside kaupa

Küsitlusuuringus osalemine oli vabatahtlik. Küsitlusuuring viidi läbi anonüümsena ja veebipõhiselt (*Limesurvey* küsitluskeskkonnas) jaanuaris-veebruaris 2018 koolide poolt määratud kontaktisikute abiga. Koolide kontaktisikutele saadeti eelnevalt kirjalik instruksioon küsitlusuuringu läbiviimiseks. Õpilased täitsid küsimustiku kooli arvutiklassis ning küsimustiku täitmisele kulub umbes 15-20 minutit. Kõigile õpilastele väljastati personaalne token (kood ehk pääsuluba), millega ta sai küsitluskeskkonda veebilingi kaudu siseneda. Igale koolile oli lisaks loodud mõned varutokenid juhaks, kui personaalne token mingil põhjusel ei toimi. Koolide kontaktisikutel oli lubatud õpilasi abistada vaid tehnilistes küsimustes. Vastuste sisusse sekkuda ei olnud lubatud ning õpilastele pidi olema tagatud võimalus segamatult ja ausalt vastata. Küsimustiku alguses oli esitatud informatsioon uuringu kohta ning informeeritud nõusoleku vorm, mille õpilased läbi lugesid ning enne küsimustikku täitma asumist andsid nad oma kirjaliku informeeritud nõusoleku uuringus osalemiseks.

Küsitlusuuringus kasutati üle-eestilises uuringus kasutusel olnud küsimustikku. Küsimustikus olid järgmised küsimuste blokid:

- Sotsiaal-demograafiline taust (vanus, sugu, rahvus, klass)
- Perestruktuur (leibkonna koosseis) ja hinnang suhetele vanematega
- Vaimse tervise seisund (viie-väiteline WHO-5 heaolu skaala, ühe-väiteline lootusetuse skaala)
- Kiusamise kogemus nii kiusatava kui kiusaja rollis (üldine levimus, kiusamise viisid, kiusamise sagedus, kiusamise kestus, kooli reaktsioon kiusamisele, kiusamisest rääkimine, kiusamise põhjused, kiusamise tagajärjed)
- Õpetaja-õpilase vaheline kiusamine (üldine levimus, kiusamise viisid, kiusamise sagedus, kiusamise kestus, kiusamise tagajärjed)

Küsimustik tervikuna on lisatud uuringu raportile (Lisa 1).

Andmeid analüüsiti ning tabelid ja joonised koostati MS Office Excel tabelarvutusprogrammi abil. Tulemuste esitamiseks kasutati kirjeldavat statistikat (sagedustabelid, kirjeldavad arvnäitajad, risttabelid).

2.2. Kvalitatiivse osa metoodika ja valim

Uuringu kvalitatiivne osa viidi läbi fookusgrupi intervjuu metoodikat kasutades. Fookusgrupi intervjuu on andmekogumise meetod, see viiakse läbi väikse rühma inimestega (tavaliselt 8-12 inimest) mingil konkreetsel teemal. Fookusgrupi intervjuu eeliseks individuaalintervjuu ees on see, et intervjuueeritavad stimuleerivad, toetavad, parandavad ja tasakaalustavad üksteist ning lõppkokkuvõttes koguneb rikkalikum ja kvaliteetsem info.

Fookusgrupi intervjuu läbiviijatele viidi Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudi (ERSI) esindaja Merike Sisaski poolt jaanuaris 2018 läbi 2-tunnine koolitus, et ühtlustada fookusgruppide läbiviimise viisi ja kvaliteeti.

Fookusgrupi intervjuud viidi läbi veebruaris 2018. Kokku viidi läbi 4 fookusgrupi intervjuud (Tabel 2).

Tabel 2. Fookusgrupi intervjuude läbiviimise koht, osalejad ja läbiviijad

Koht	Osalejad	Osalejate arv	Läbiviijad
Rapla Ühisgümnaasium	4. klasside õpilased	12 õpilast	Liis Ehavere ja Diana Nooska
Kohila Gümnaasium	5.-7. klasside õpilased	11 õpilast	Õie Kopli-Mäekivi ja Diana Nooska
Rapla Vesiroosi Gümnaasium	8.-9. klasside õpilased	14 õpilast	Liivia Vacht ja Diana Nooska
Rapla Riigimaja	Õpetajad	8 õpetajat	Merike Sisask ja Diana Nooska

Fookusgrupi intervjuul osalemine oli vabatahtlik. Fookusgrupi intervjuu alguses anti kõigile osalejatele informatsiooni uuringu eesmärgi ja metoodika kohta üldiselt ning fookusgrupi intervjuu sisu ja ülesehituse kohta spetsiifiliselt. Enne fookusgrupi intervjuu algust küsiti veelkord kõigilt osalejatelt üle, kas nad on nõus fookusgrupi intervjuus osalema. Uuringu raporti lisadena on esitatud fookusgrupi intervjuu alguses antud informatsioon õpilastele (Lisa 2) ja õpetajatele (Lisa 3).

Fookusgrupi intervjuu käigus käsitleti 7 erinevat teemat:

- Mis on koolikiusamine
- Kiusamisega seotud kogemused
- Miks kaasõpilasi kiusatakse
- Reaktsioonid kiusamisele
- Kiusamise mõju
- Mida saab kiusamise vähendamiseks ära teha
- Õpetajate ja õpilaste vaheline kiusamine

Iga fookusgrupi intervjuu käigus käsitletud teema all esitatud küsimused on esitatud uuringu raporti lisadena – fookusgrupi intervjuu küsimused õpilastele (Lisa 4) ja õpetajatele (Lisa 5).

Fookusgrupi intervjuude ajaline kestus jäi vahemikku 1 tund ja 4 minutit kuni 1 tund ja 51 minutit. Kõik fookusgrupi intervjuud audiosalvestati digitaalselt ning kogu tekst transkribeeriti sõna-sõnalt. Fookusgrupi intervjuude andmete analüüsimisel lähtuti sisuanalüüsi põhimõtetest ning analüüsi tulemused koos ilmekamate tsitaatidega intervjuudest on esitatud uuringu raportis uuringu tulemuste vastavate alapeatükkide all.

3. UURINGU TULEMUSED

3.1. Mis on kiusamine?

Fookusgrupi intervjuude käigus paluti osalejatel esmalt määratleda, mis on nende arvates koolikiusamine. Koolikiusamist iseloomustati enamasti kui pidevat ja jätkuvat tegevust, mis on kiusatava jaoks ebameeldiv ja paneb ta ebamugavasse olukorda. See võib olla suunatud kamba poolt ühe inimese vastu.

Kui koolis kiusatakse inimesi: noritakse, lüüakse, lükatakse.

Kui keegi lööb teda, nagu pidevalt.

Kui keegi teeb midagi, mis talle ei meeldi, nagu korduvalt ja iga päev.

Kui see on kogu aeg, pidevalt toimub, iga päev.

See on korduv.

Järjepidev. Kellelegi negatiivse tunde tekitamine. Nimelt, teadlikult, pahatahtlikult.

Just, see on konflikt, et selle lahendamise ära, aga kiusamine on pidev ja korduv.

Kui see, keda kiusatakse, tunneb ennast ebamugavalt.

Minu arust on see kõige hullem, kui ühte noritakse mingi kambaga. See on nagu kõige nõmedam.

Seejuures toodi välja, et kiusamine võib olla nii füüsiline kui vaimne (sh verbaalne ehk sõnadega kiusamine ning ignoreerimine). Vaimset kiusamist peeti üldjuhul hullemaks kui füüsilist. Üheks levinumaks kiusamise liigiks peeti tagarääkimist ja sõnadega haiget tegemist (narrimine, solvamine, õelate märkuste tegemine), kusjuures omistati sedalaadi kiusamist rohkem tüdrukutele. Füüsilist vägivalda peeti rohkem levinuks poiste seas.

Füüsiline vägivald ja vaimne vägivald.

Vaimne kiusamine, /.../

Ma ei tea, meie koolis, ma arvan, pigem ikkagi sõnadega. Füüsilist vägivalda näeb, aga ikka pigem harva.

/.../ kui see on lihtsalt togimine, siis minu arvates on see talutavam kui vaimne vägivald.

Kiusatakse sõnadega, kätega.

Tagarääkimine teistest.

Kuulujuttude levitamine.

Sõnadega haiget tegemine.

Solvamine, sõnaline pool.

Kui noritakse.

Pidev halvustamine.

Teiste ees maha tegemine.

Võetakse asju ära.

Koolikoti ära võtmine, ära peitmine.

Ignoreerimine ka äkki.

Eiramine on minu arust kõige suurem. Seda pole nagu raske teha.

Aga see eraldumine on kõige hullem, et kui kõik on tema vastu, kui keegi temaga ei suhtle.

See on tüdrukute ignoreerimine, "ma ei võta sind kampa".

Uudse kiusamise liigina toodi välja küberkiusamine, mis näib olevat üha kasvav probleem. Kübermaailm annab õpilastele võimaluse kiusata üksteist ka väljaspool koolikeskkonda.

Seda tuleb päris sageli ette. Sest kui sa kedagi interneti kaudu kiusad, siis sa ei saa midagi teha.

Keeruline on lahus hoida kooli ja väljaspool kooli küberelu.

Internetis ollakse nagu hästi julged. Aga näost-näku ei julge keegi midagi öelda, aga internetis on kõik nii "kõvad vennad", et kirjutatakse nagu halvasti või nii.

Pannakse pilte ka ülesse. Eriti just piinlikke pilte.

Et pannakse näiteks halbu pilte üles, kirjutatakse juurde sinna midagi. Häkitakse sinu kontosse sisse ja siis pannakse sinu kontolt mingid õudsad pildid üles. Meie koolis on ka juhtunud sellist asja, et ühest tüdrukust tehti video, kui ta oli vetsus ja siis hakkas see ringlema. Meile saadeti edasi seda ja kõige hullem oli see, et filmis tema parim sõbranna. Ülinaljakas nende arust.

Duširuumis, kui tüdrukud riideid vahetavad, siis ise poolpaljad, siis pildistatakse üksteist.

Enamjaolt kirjutatakse privaatsõnumites, paljud ei julge rääkida sellest kellelegi, seepärast me ei teagi täpselt, kui palju seda praegu on.

Õpilaste hulgas ilmnes ka teadmatust ja lahkarmumusi näiteks selles osas, kust läheb piir kiusamise ja naljategemise vahel. Avaldati arvamust, et mõnikord reageeritakse seoses kiusamisega ka üle.

See pole otseselt kiusamine, see on nalja tegemine ju.

Ütleme nii, et me oleme ise kõiki kiusanud, aga oleme ise olnud ka kiusatavad. Olgu need siis väiksed niiöelda togimised või asjade äravõtmine, aga selles suhtes on meil oma sõpradega selline nalja tegemine, aga et me ei tee nagu midagi väga halba. Aga teeme seda omavahel kõik.

Suurem osa lastest on sellised, kes liialdavad üle, et kui keegi ütleb talle ühe korra halvasti, siis ta kohe hakkab arvama, et teda kiusatakse koolis.

3.2. Kiusamise ohvriks langemine

Uuringus osalenud Raplamaa koolide õpilastest oli viimase 12 kuus jooksul kiusamist kogenud 22,4% (n=319). Seejuures olid tüdrukud (26,5%; n=180) kogenud kiusamist oluliselt sagedamini kui poisid (18,6%; n=139). Üle-eestilises uuringus oli kiusamist kogenud koguvalimis 18,8% õpilastest ning poiste ja tüdrukute vahel erinevused puudusid.

Tabelis 3 on toodud kogetud kiusamisviiside sagedus nende õpilaste hulgas, keda on viimase 12 kuu jooksul kiusatud. Kõige sagedamini kogeti järgmiseid kiusamise viise (tabelis märgitud paksus kirjas): „minu üle on naerdud/ mind on naeruvääristatud“ (59,9%); „mind on narritud või halvustatud minu välimuse tõttu“ (43,3%); „minu kohta on levitatud kuulujutte“ (42,3%); „mind on tõugatud“ (41,4%). Enam levinud kiusamise viisid olid Eestis keskmiselt ja Raplamaal samad.

Tabel 3. Kogetud kiusamisviisid viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas

	Kokku	Poisid	Tüdrukud
Minu üle on naerdud / mind on naeruvääristatud	59,9%	59,0%	60,6%
Mind on narritud homofoobsete sõnade või liigutustega ("homo", "lesbi", imiteeritud samasooliste suguühed jms)	27,9%	31,7%	25,0%
Mind on narritud või halvustatud minu välimuse tõttu	43,3%	35,3%	49,4%
Mind on narritud, kuna mind ei peeta piisavalt mehelikuks/naiselikuks	12,5%	15,1%	10,6%
Mind on narritud õppeedukuse või vaimsete võimete tõttu	23,2%	20,9%	25,0%
Mind on narritud või halvustatud sotsiaalmajanduslikel põhjustel (rikas, vaene)	11,9%	12,9%	11,1%
Mind on narritud või halvustatud päritolupere tõttu (rahvus, vanemate välimus, amet jms)	9,7%	13,7%	6,7%
Mind on narritud mõnel muul põhjusel	37,6%	36,0%	38,9%
Mind on grupist välja jäetud või grupist tõrjutud	36,1%	25,2%	44,4%
Minu kohta on levitatud kuulujutte	42,3%	27,3%	53,9%
Mind on löödud	33,2%	44,6%	24,4%
Mind on tõugatud	41,4%	48,9%	35,6%
Minult on raha või isiklikke esemeid ära võetud	13,5%	14,4%	12,8%
Mind on ähvardatud	24,1%	30,2%	19,4%
Mind on sunnitud tegema asju, mida ma teha ei tahtnud	14,7%	14,4%	15,0%
Mulle on saadetud õelaid, haiget tegevaid sõnumeid või e-kirju	20,7%	16,5%	23,9%
Minu kohta on tehtud õelaid, haiget tegevaid sotsiaalmeediapostitusi	9,1%	7,2%	10,6%
Mulle on tehtud õelaid, haiget tegevaid telefonikõnesid	6,3%	5,8%	6,7%

Vaadates, missugused kiusamisviisid olid enam levinud poiste ja tüdrukute puhul (tabelis märgitud paksus kirjas), ilmneb et nii poiste kui tüdrukute hulgas oli kõige sagedasem kiusamisviis „minu üle on naerdud / mind on naeruvääristatud“. Poiste puhul järgnesid „mind on tõugatud“ ja „mind on löödud“ ning tüdrukute puhul „minu kohta on levitatud kuulujutte“, „mind on narritud või halvustatud minu välimuse tõttu“ ning „mind on grupist välja jäetud või grupist tõrjutud“.

Olulisemad soospetsiifilised erinevused on tabelis 3 tähistatud vastavalt kas sinise (sagedasem poiste puhul) või punase (sagedasem tüdrukute puhul) värviga. Poiste puhul esines võrreldes tüdrukutega

sagedamini füüsilist kiusamist (löömist, tõukamist), kuid ka ähvardamist. Lisaks oli poisse tüdrukutest sagedamini narritud homofoobsete sõnade või liigututega ning narritud või halvustatud päritolupere tõttu. Tüdrukuid oli poistest sagedamini kiusatud kuulujuttude levitamisega, välimuse tõttu narrimise või halvustamisega ning grupist välja jätmise või grupist tõrjumisega.

3.3. Kiusaja roll ehk kaasõpilaste kiusamine

Kaasõpilaste kiusamist väljendas viimase 12 kuu jooksul 13,5% (n=191) õpilastest. Poisid (15,0%; n=111) väljendasid kaasõpilaste kiusamist pisut sagedamini kui tüdrukud (11,9%; n=80). Üle-eestilises uuringus väljendas kaasõpilaste kiusamist 9,5% õpilastest, seejuures poisid oluliselt sagedamini (13,1%) kui tüdrukud (6,1%).

Tabelis 4 on toodud kaasõpilaste kiusamise viiside levimus nende õpilaste hulgas, kes on ise teisi kiusanud. Kõige sagedamini toodi kiusamise viisidena välja (tabelis märgitud paksus kirjas): „naersin tema/ nende üle või naeruvääristasin teda/ neid“ (46,9%); „narrisin või halvustasin tema/nende välimust“ (26,0%); „narrisin mõnel muul põhjusel“ (24,5%). Enam levinud kiusamise viisid kiusaja vaatevinklist olid Eestis keskmiselt ja Raplamaal samad.

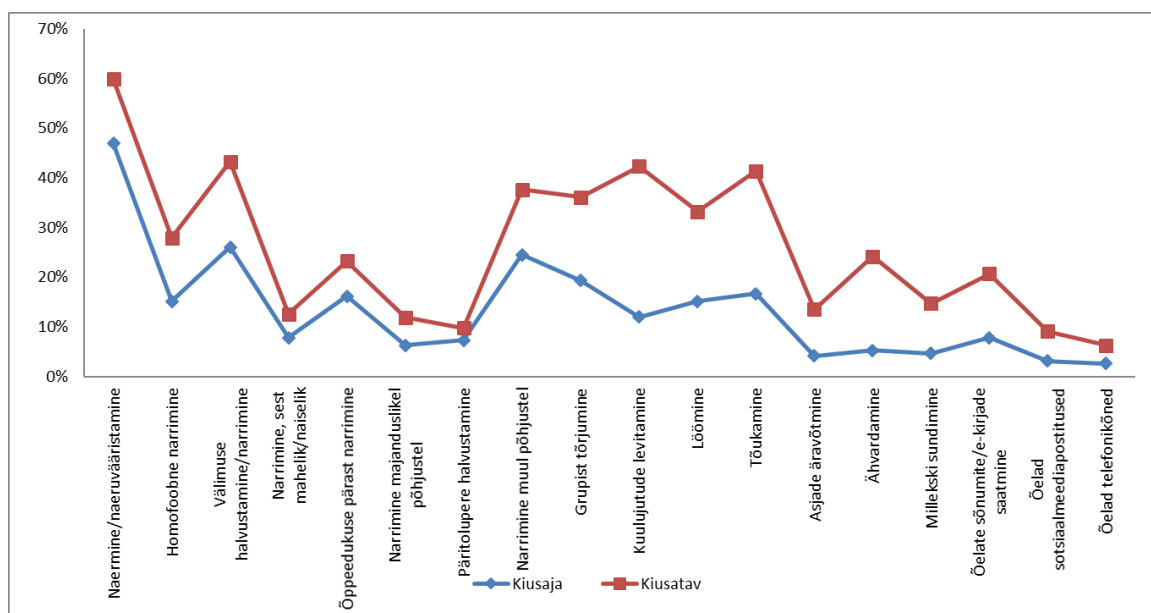
Tabel 4. Kaasõpilaste kiusamise viisid kiusajate hulgas

	Kokku	Poisid	Tüdrukud
naersin tema/nende üle või naeruvääristasin teda/neid	46,9%	43,2%	52,5%
narrisin homofoobsete sõnade või liigutustega („homo“, „lesbi“, imiteerisin samasoolist suguühet jms)	15,1%	18,0%	11,3%
narrisin või halvustasin tema/nende välimust	26,0%	25,2%	27,5%
narrisin, kuna kaasõpilane oli liiga mehelik/naiselik	7,8%	6,3%	10,0%
narrisin õppeedukuse või vaimsete võimete tõttu	16,1%	16,2%	16,3%
narrisin või halvustasin sotsiaalmajanduslikel põhjustel (rikas, vaene)	6,3%	8,1%	3,8%
narrisin või halvustasin päritolupere tõttu (rahvus, vanemate välimus, elukutse jms)	7,3%	9,0%	5,0%
narrisin mõnel muul põhjusel	24,5%	22,5%	27,5%
jätsin tema / nad grupist meelega välja või tõrjusin teda/neid	19,3%	14,4%	26,3%
levitasin kuulujutte	12,0%	7,2%	18,8%
lõin teda / neid	15,1%	19,8%	8,8%
tõukasin teda / neid	16,7%	19,8%	12,5%
võtsin temalt / neilt ära raha või isiklikke esemeid	4,2%	5,4%	2,5%
ähvardasin	5,2%	6,3%	3,8%
sundisin tegema asju, mida tema / nad teha ei tahtnud	4,7%	5,4%	3,8%
saatsin õelaid, haiget tegevaid sõnumeid või e-kirju	7,8%	7,2%	8,8%
egin õelaid, haiget tegevaid sotsiaalmeediapostitusi	3,1%	2,7%	3,8%
egin õelaid, haiget tegevaid telefonikõnesid	2,6%	2,7%	2,5%

Poiste ja tüdrukute puhul eraldi olid kiusajate poolt nimetatud enam levinud kiusamise viisid samad, mis poiste ja tüdrukute puhul kokku (tähistatud tabelis 4 paksus kirjas).

Suuremad soospetsiifilised erinevused on tabelis 4 tähistatud vastavalt kas sinise (sagedasem poiste puhul) või punase (sagedasem tüdrukute puhul) värviga. Jääb silma, et nii nagu üle-eestilises uuringus nii ka Raplamaal esines poiste puhul tüdrukutest sagedamini füüsilist kiusamist (löömine, tõukamine), narrimist homofoobsete sõnade või liigutustega ning narrimist või halvustamist päritolupere tõttu. Tüdrukutel jällegi esines poistest sagedamini naermist, naeruvääristamis ja narrimist, kuid ka grupist välja jätmist ja tõrjumist ning kuulujuttude levitamist.

Joonisel 2 on kujutatud kiusamisviiside kokkulangevus kiusaja ja kiusatava hinnangutes. Kiusamise ohvriks langenud õpilased toovad kõiki kiusamisviise sagedamini esile kui kiusajad. Seda võib seletada mitmeti – esiteks võivad kiusatavad tajuda erinevaid kiusamisviise valulisemalt kui kiusajad ja raporteerida neid seetõttu rohkem, teiseks võivad kiusaja rollis olevad õpilased kiusata mitmeid erinevaid õpilasi samal viisil.

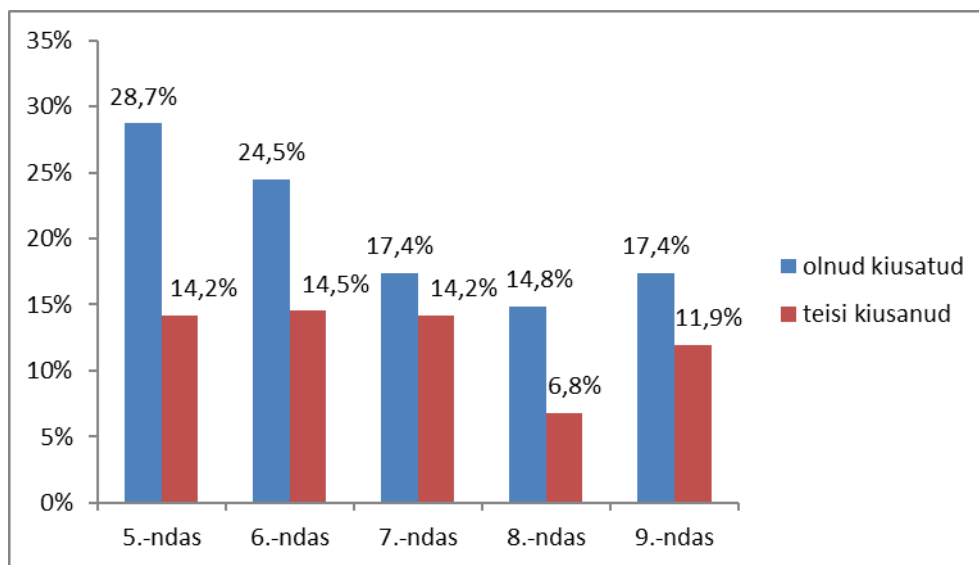

Joonis 2. Kiusamisviiside kokkulangevus kiusatud õpilaste ja kiusajate hinnangutes

3.4. Kiusamise kogemused klassi lõikes

Joonisel 3 on toodud kiusamise kogemused (kiusamise ohver, kiusaja) erinevate klasside lõikes. Jooniselt on näha, et kiusamise ohvriks on õpilased olnud kõige sagedamini 5.-6.-ndates klassides ja see väheneb kuni 8.-ndate klassideni, kuid suureneb siis taas 9.-ndates klassides. See on mõnevõrra erinev muster üle-eestilisest uuringust, kus kiusamine vähenes stabiilselt klassinumbri suurenedes.

Kaasõpilasi kiusanud õpilaste hulk oli enam-vähem samal tasemel 5.-7.-ndates klassides, vähenes umbes kaks korda 8.-ndates klassides ning tõusis taas kõrgemale 9.-ndates klassides. Üle-eestilises uuringus oli kiusajate hulk kõrgeim 6.-7.-ndates klassides ja madalaim 9.-ndates klassides.

Joonis 3. Kiusamise ohvriks langemine ja teiste kiusamine 5.-9. klassides

Fookusgrupi intervjuude põhjal oli koolikiusamise alguse suhtes oli pigem arvamus, et kuigi see saab mingil määral alguse juba lasteaias, esineb algklassides seda siiski vähem ja kui esinebki, siis see on palju otsekohesem, juhtumid on kergemini märgatavad ning lihtsamad lahendada.

Lasteaias.

Seda saab ka tuua, et juba lasteaiast saab alguse, et “temaga ma ei mängi”.

Väiksed märgid on juba algklassides, aga tundub, et see on tõusvas joones.

Ma arvan, et umbes põhikoolis, sest algklassi õpilased on tavaliselt üksteise vastu hästi toredad.

Ma ikkagi arvan, et äkki põhikool, sest 1.-4.klassil on klassijuhataja silm kogu aeg peal, ta tunneb ära täpselt.

Algklassides on vahetu, ta tuleb kohe ütleb, et sai haiget.

Arvati, et koolikiusamine hakkab kasvama põhikoolis (keskastmes) ja sageli võib see olla ka seotud nõ suurde koolimajja minekuga ning puberteediea iseärasustega – muutuvad rollid, muutub kehataju.

See läheb hullemaks põhikoolis.

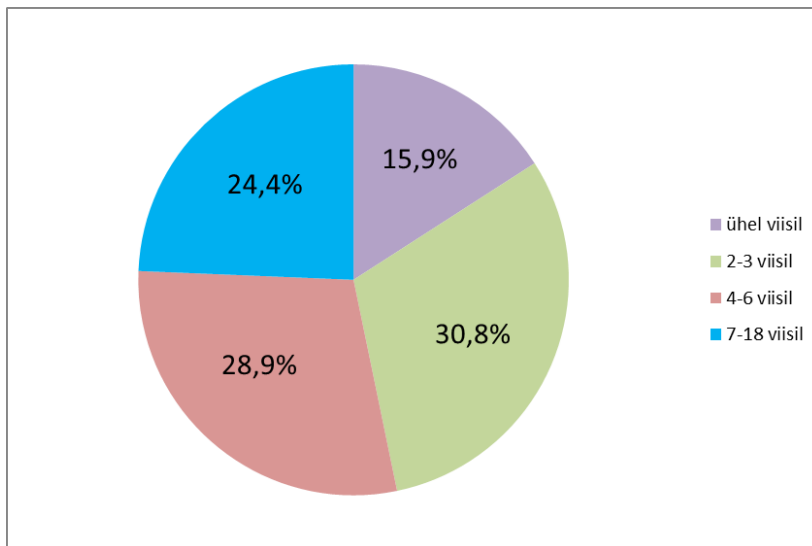
See on kogu aeg olemas, aga see läheb vist vahepeal hullemaks.

See on erineval kujul, see on mõjusam vanemates klassides, kui see tehnika tuleb mängu. Läheb peidetumaks.

3.5. Kiusamise mitu nägu: mitme kiusamisviisi kogemine, kiusamise kestus ja sagedus

Joonisel 4 on toodud (mitmete) erinevate kiusamisviiside kogemine viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas. Jooniselt on näha, et 15,9% (n=49) kiusatud õpilastest koges viimase 12 kuu jooksul ühte kiusamise viisi, 30,8% (n=95) kahte kuni kolme erinevat kiusamise viisi, 28,9% (n=89) nelja kuni kuute erinevat kiusamise viisi ning 24,4% (n=75) seitset või enam kiusamise viisi.

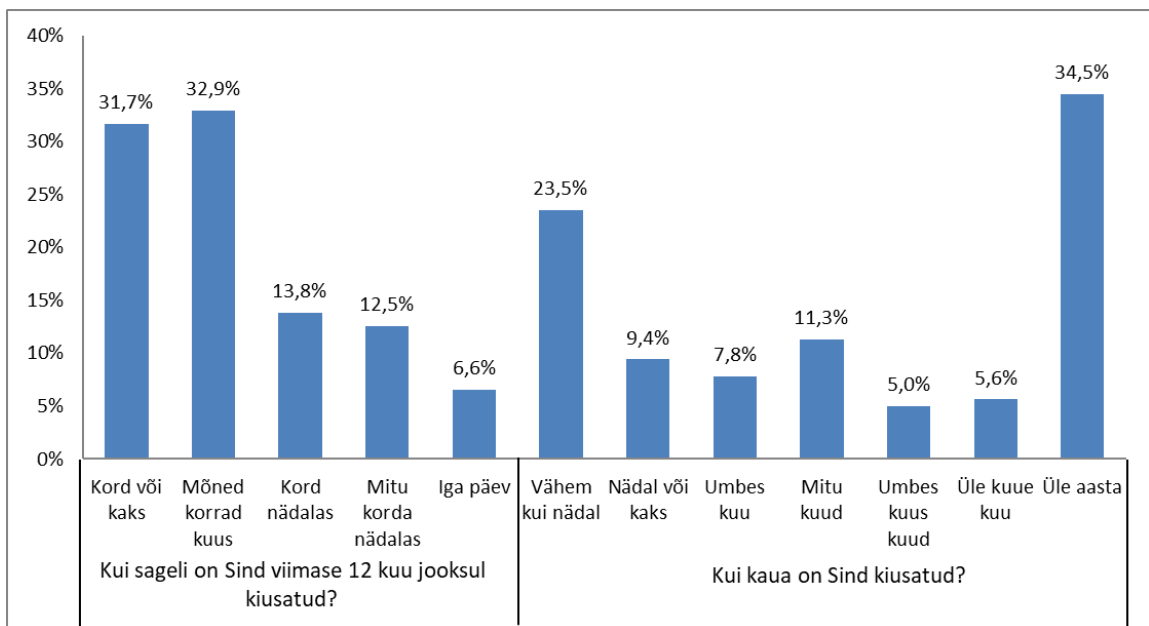
Siin ilmnes selge erinevus Eesti keskmisega võrreldes – Raplamaal esines harvem kiusamist vaid ühel viisil (15,9% vs kogu Eestis 45,1%), kuid oluliselt sagedamini esines kiusamist neljal kuni kuuel viisil (28,8% vs kogu Eestis 16,6%) ning seitsmel või enamal erineval viisil (24,4% vs kogu Eestis 6,7%).

Joonis 4. Mitme kiusamisviisi kogemine viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas

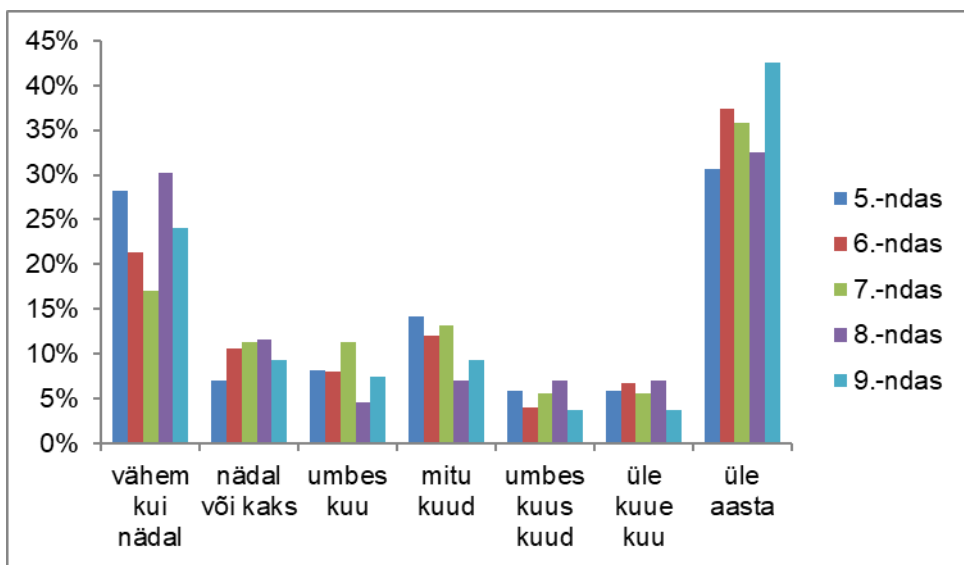
Joonisel 5 on viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hinnangud kiusamise sageduse ja kestuse osas. Jooniselt on näha, et kõige sagedamini on õpilased kiusamist kogenud mõned korrad kuus (32,9%; n=105) ning kord või kaks (31,7%; n=101). Igapäevast kiusamist on kogenud 6,6% (n=21) õpilastest, kusjuures igapäevaselt kiusamist kogenud õpilaste osakaal on Raplamaal ligemale kaks korda suurem kui Eestis keskmiselt.

Ühtlasi on jooniselt 5 näha, et suure osa kiusamisest moodustab pikaajaline kiusamine – 34,5% (n= 110) õpilaste puhul oli kiusamine kestnud üle aasta. Samuti esines sagedamini lühiajalist kiusamist – 23,5% (n=75) õpilaste puhul oli kiusamine kestnud vähem kui nädal. Sarnane muster tuli välja ka üle-eestilises uuringus.

Joonis 5. Kiusamise kestus ja sagedus kiusatud õpilaste hinnangul

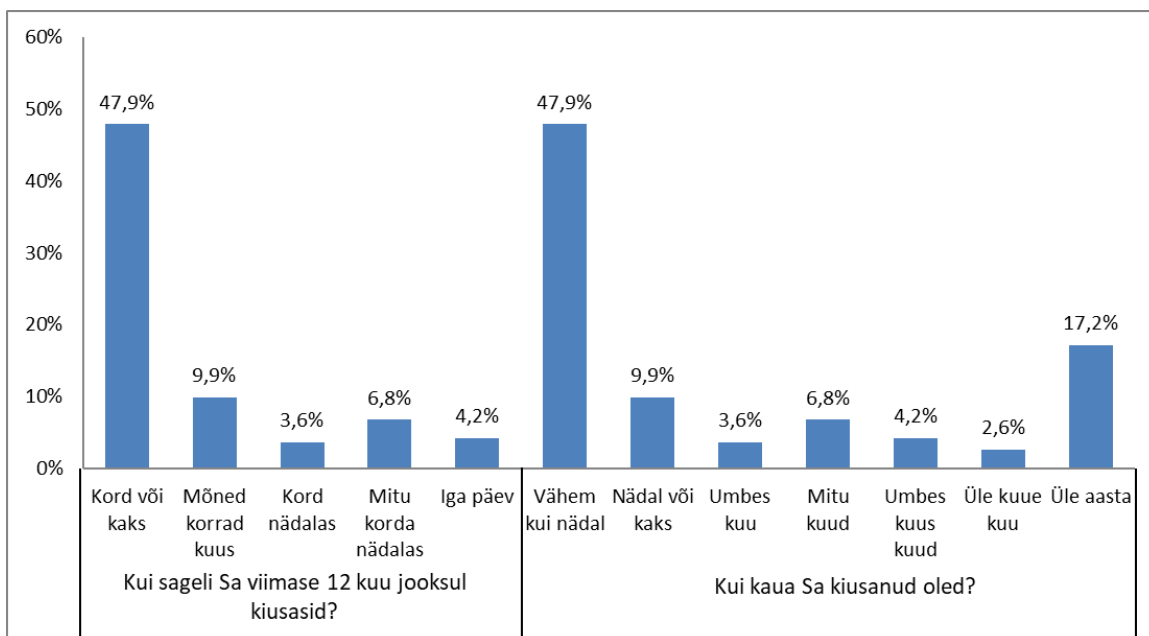
Joonisel 6 on toodud viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hinnangud kiusamise kestusele uuringus osalenud klasside lõikes. Jooniselt on näha, et pikaajaliselt kiusatud õpilaste osakaal oli suurim kõikides klassides, kuid eriti kõrge oli see 9.-ndates klassides. Üle-eestilises uuringus ilmnis pisut teistsugune tendents – nooremates klassides esines lühiajalist kiusamist sagedamini kui vanemates klassides ning vanemates klassides oli seevastu pikaajaliselt kiusatud õpilasi rohkem.

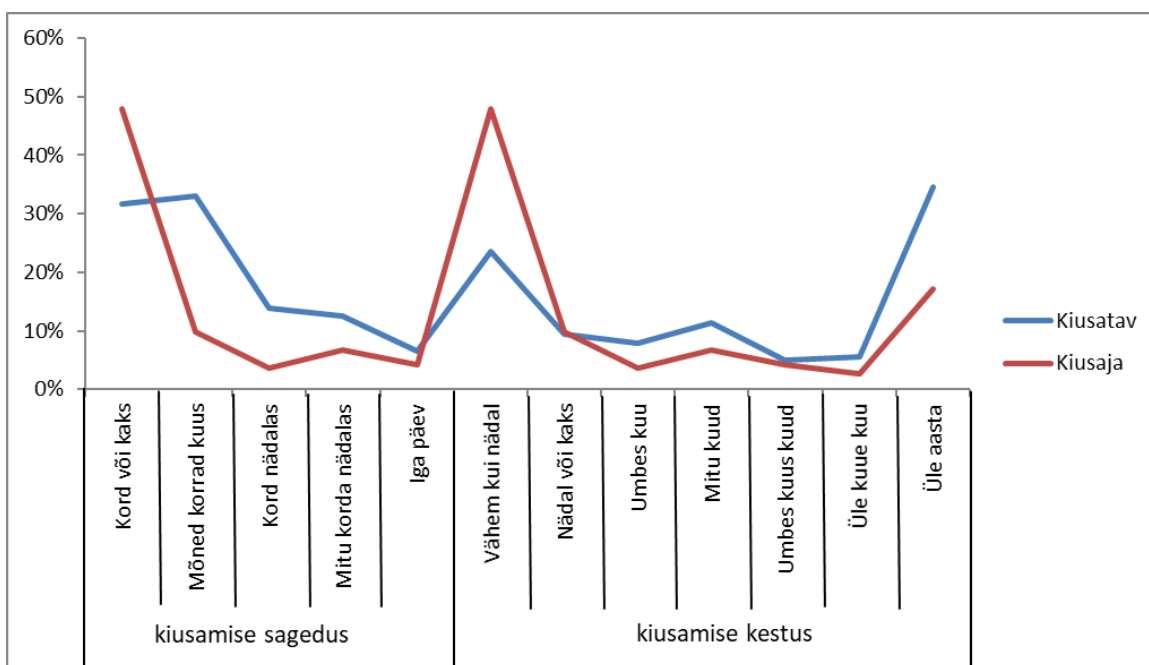
Joonis 6. Kiusamise kestus kiusatud 5.-9. klasside õpilaste hinnangul

Viimase 12 kuu jooksul kaasõpilasi kiusanud õpilaste hinnangud kiusamise sageduse ja kestuse osas on toodud joonisel 7. Jooniselt on näha, et võrreldes kiusatud õpilaste hinnangutega hindasid teisi kiusanud õpilased kiusamise sagedust ja kestust madalamalt. Ligi pooled viimase 12 kuu jooksul teisi kiusanud õpilastest (47,9%; n=92) väljendasid kaasõpilaste kiusamist kord või kaks. Niisamuti hindas ligi pool teisi

kiusanud õpilastest (47,9%; n=92) kiusamise kestuseks alla nädala ning vaid 17,2% (n=33) hindas kiusamist ajaliselt pikemaks kui üks aasta. See tähendab, et pikaajalise kiusamise osas (üle aasta) on kiusatud ja teisi kiusanud õpilaste hinnangutes kahekordne erinevus. Kiusatud ja teisi kiusanud õpilaste hinnangute kokkulangevus kiusamise sageduse ja kestuse osas on toodud joonisel 8. Sarnane muster ilmnes ka üle-eestilises uuringus.

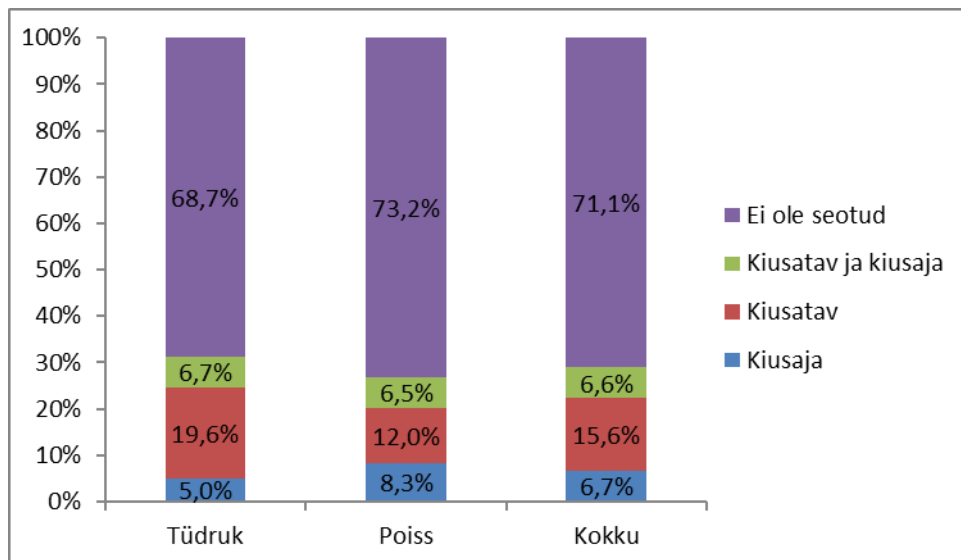

Joonis 7. Kiusamise sagedus ja kestus kiusajate hinnangutes

Joonis 8. Kiusatud ja teisi kiusanud õpilaste hinnangute kokkulangevus kiusamise sageduse ja kestuse osas

Et üks õpilane võib samaaegselt olla nii kiusatava kui kaasõpilase kiusaja rollis, on joonisel 9 toodud kiusamisega seotud rollide jaotus. Jooniselt on näha, et 71,1% (n=1019) ehk suurem osa õpilastest ei ole kiusamisega vahetult kokku puutunud – ei kiusatava ega kiusajana. Õpilastest 15,6% (n=224) on olnud viimase 12 kuu jooksul kiusatud (kuid nad ei ole kiusanud teisi), kusjuures tüdrukute seas on kiusatud õpilasi (kes ei ole kiusanud teisi) rohkem kui poiste hulgas. Kaasõpilasi kiusanud õpilasi, keda ennast ei ole viimase 12 kuu jooksul kiusatud, on 6,7% (n=96). Seejuures poiste hulgas on kaasõpilaste kiusajaid rohkem kui tüdrukute hulgas. Viimase 12 kuu jooksul nii kiusatava kui kiusaja rollis olnud õpilasi on 6,6% (n=95) ning poiste ja tüdrukute osakaal nende hulgas on enam-vähem võrdne. Sarnased mustrid tulid välja ka üle-eestilises uuringus.

Joonis 9. Kiusamisega seotud rollide jaotus

3.6. Õpilaste vaimne heaolu ja kiusamise mõju vaimsele heaolule

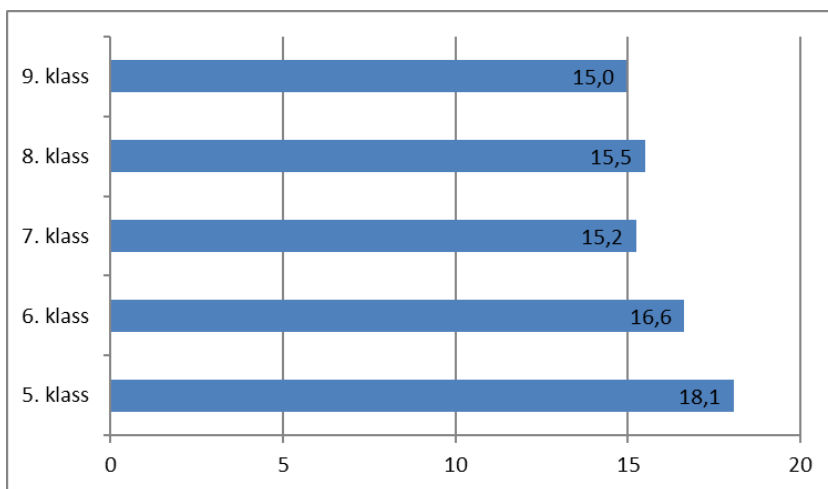
Õpilaste vaimse heaolu hindamiseks kasutati uuringus WHO-5 heaolu skaalat, mis on laialt levinud instrument vaimse heaolu ja depressioonile iseloomulike sümptomite hindamiseks (WHO 1998; Henkel et al 2003; Henkel et al 2004; Topp et al 2015). Skaala eeliseks on selle lühidus (5 väidet), lihtsus ja positiivne sõnastus. WHO-5 skaala sisaldab alljärgnevaid väiteid, mida hinnati 5-punktsel skaalal (viimase kahe nädala jooksul – kogu aeg, enamust ajast, enam kui pool ajast, vähem kui pool ajast, vahetevahel, mitte kunagi):

- Ma tunnen end rõõmsa ja heatujulisena
- Ma tunnen end rahuliku ja pingevabana
- Ma tunnen end aktiivse ja energilisena
- Ma ärkan värskelt ja puhanuna
- Mu igapäevaelu on täidetud mind huvitavate asjadega

WHO-5 skaala väärtus jääb 0 (halvim võimalik elukvaliteet) ja 25 (parim võimalik elukvaliteet) vahele. Väärtust 13 loetakse kriitiliseks piiriks, millest allapoole jäävad väärtused väljendavad heaolu madalat

taset. Tulemustes kajastatakse WHO-5 skaala keskmisi skooride ja skooride dihhotoomset jaotust: (1) vaimne heaolu normi piires (skoor 13-25); (2) vaimne heaolu alla normi ehk madal (skoor 0-12).

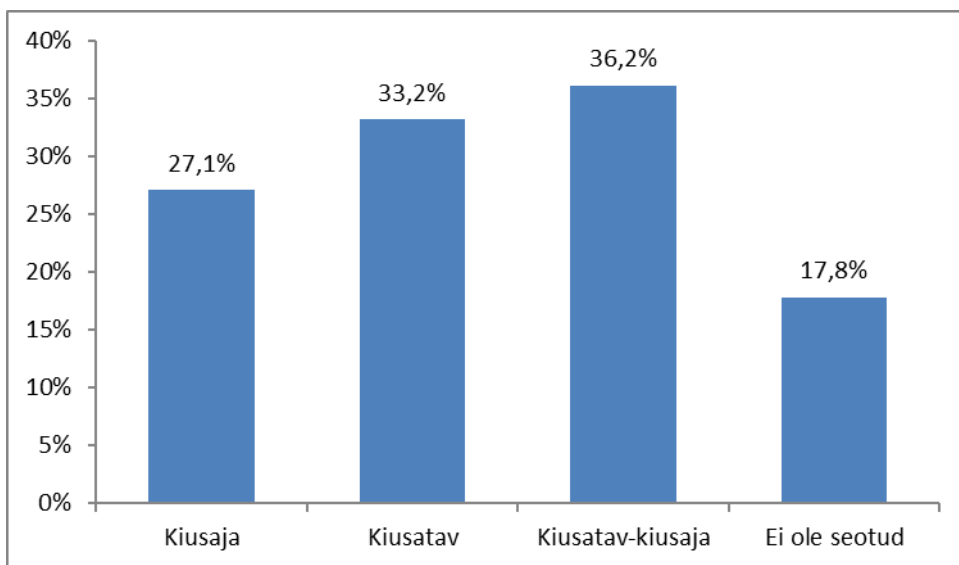
Õpilaste WHO-skaala keskmine väärtus oli 16,3 ($\pm 5,1$). Tüdrukute WHO-5 skoor oli oluliselt madalam (15,4 $\pm 5,2$) kui poistel (16,8 $\pm 4,9$). Heaolu üldine keskmine skoor oli sarnane üle-eestilise uuringu keskmisega, kuid erinevus tüdrukute ja poiste heaolu tasemes oli Raplamaal veelgi suurem kui kogu Eestis keskmiselt (tüdrukute keskmine heaolu oli Eesti keskmisest madalam ja poiste oma pisut kõrgem). Joonisel 10 on toodud WHO-5 skaala keskmised skoorid klasside järgi. Erinevused klasside lõikes on küllaltki märkimisväärsed – mida vanemas klassis õpilane õpib, seda madalam on tema vaimne heaolu. Sarnane tendents tuli välja ka üle-eestilises uuringus.

Joonis 10. WHO-5 keskmine skoor klasside järgi

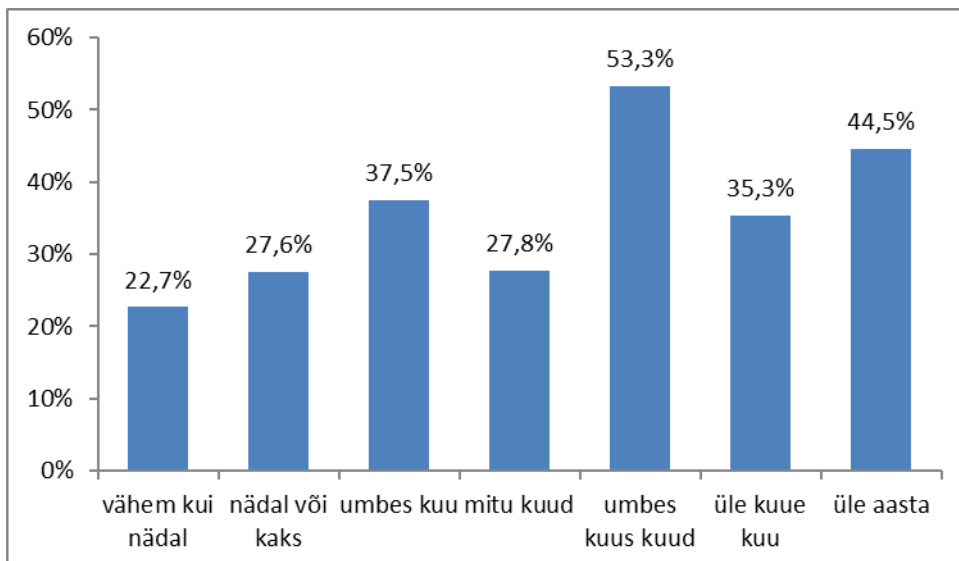
Jagades õpilased WHO-5 skaala väärtuse alusel kahte gruppi (vaimne heaolu normi piires ja alla normi) selgus, et madala vaimse heaoluga on 22,0% (n=312) uuringus osalenud õpilastest. See on protsent on kõrgem kui Eestis keskmiselt (18,0%). Tüdrukute hulgas oli see protsent märkimisväärselt kõrgem (27,4%; n=186) kui poiste hulgas (17,2%; n=126).

Joonisel 11 on toodud õpilaste vaimse heaolu seisund (nende õpilaste osakaal, kelle vaimne heaolu on alla normi) vastavalt kiusamisega seotud rollidele. Jooniselt 11 on näha, et kiusamisega vahetult mitte seotud õpilaste hulgas on alla normi vaimse heaoluga noori kõige vähem (17,8%). Kiusamisega seotud gruppidest on kaasõpilaste kiusajate hulgas madala vaimse heaoluga õpilasi kõige vähem (27,1%), kuid kiusamise ohvriks langenute (33,2%) ning kiusatavate-kiusajate hulgas (36,2%) on madala vaimse heaoluga õpilasi umbes kaks korda rohkem kui kiusamisega mitte seotud õpilaste hulgas.

Joonis 11. Kiusamisega seotud roll ja madala vaimse heaoluga õpilaste osakaal

Selgus, et nende õpilaste vaimne heaolu, kes on langenud kiusamise ohvriks (sõltumata sellest, kas õpilane ise kiusas ka ise kaasõpilasi või mitte), on kõige madalam. Seetõttu on joonisel 12 toodud vähese vaimse heaoluga õpilaste osakaal viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas ja kiusamise hinnanguline kestus.

Joonis 12. Madala vaimse heaoluga õpilaste osakaal kiusatud õpilaste hulgas ja kiusamise hinnanguline kestus

Jooniselt 12 on näha üldine tendents, et mida pikemat aega kiusamine kestab, seda suuremaks muutub nende õpilaste osakaal, kelle vaimne heaolu jääb alla normi. Vähem kui nädalane ja kuni mõne nädala pikkune kiusamine näib õpilaste üldist vaimset heaolu mõjutavat mõõdukalt. Umbes kuue kuu pikkuse kiusamise puhul on aga rohkem kui poolte kiusatud õpilaste (53,3%) vaimne heaolu allapoole kriitilist piiri ning üle aasta kestnud kiusamise puhul on vaimne heaolu madal ligi pooltel kiusatud õpilastest (44,5%).

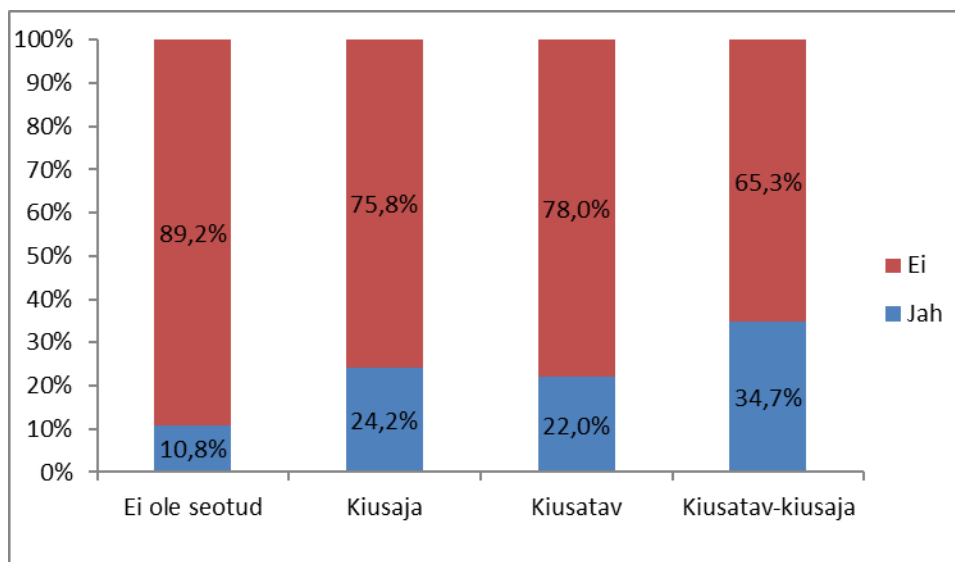
Tabelis 5 on toodud logistilise regressioonianalüüsi teel kalkuleeritud šansside suhe (OR 95% usaldusvahemikuga) madala vaimse heaolu kogemiseks vastavalt kiusamisega seotud rollile. Sõltumatuks muutujaks on valitud kiusamisega seotud roll ning sõltuvaks muutujaks vaimne heaolu (alla normi, üle normi). $OR > 1$ näitab, et kiusamisega seotud roll suurendab šansse kogeda madalat vaimset heaolu ning kui usaldusvahemiku nii alumine kui ülemine piir jäävad ülespoole väärtust 1, siis on šansid statistiliselt oluliselt suuremad.

Tabel 5. Madala vaimse heaolu kogemise šansid vastavalt kiusamisega seotud rollile

	OR	95% CI
Kiusaja (vs ei ole kiusamisega seotud)	1,8	1,1-2,8
Kiusatav (vs ei ole kiusamisega seotud)	2,4	1,7-3,3
Kiusatav-kiusaja (vs ei ole kiusamisega seotud)	2,6	1,7-4,1

Selgus, et kõik kiusamisega seotud rollid seonduvad statistiliselt olulisel määral suuremate šanssidega madala vaimse heaolu kogemiseks. Kiusaja šansid olla madala vaimse heaoluga on 1,8 korda suuremad, kiusatava šansid 2,4 korda suuremad ning kiusatava-kiusaja šansid 2,6 korda suuremad (võrreldes kiusamisega vahetult mitte kokku puutunud õpilastega).

Joonisel 13 on toodud kiusamisega seotud rollid ja lootusetuse tunne tuleviku suhtes (lootusetuse skaalal „jah“ vastuste osakaal väitele „Minu tulevik tundub mulle tume“). Selgus, et kiusatavad-kiusajad näevad oma tulevikku kõige tumedamates toonides (34,7%), seejärel kiusajad (24,2%) ja kiusatavad (22,0%). Raplamaal on lootusetuse tunnet tundvate õpilaste osakaal kõigis joonisel 13 välja toodud gruppides kõrgem kui Eestis keskmiselt.

Joonis 13. Kiusamisega seotud rollid ja lootusetuse tunne tuleviku suhtes

Fookusgrupi intervjuudes paluti osalejatel kirjeldada, millist mõju kiusamine võib kiusatavale avaldada (nii koolis kui väljaspool kooli, nii vahetut kui pikaajaliselt). Arvati, et kiusamise tagajärjel võib halveneda õppeedukus, samuti võivad halveneda suhted vanemate ja sõpradega. Kiusamise tagajärjeks võib olla ka ise kiusajaks hakkamine.

Tal hakkab koolis halvemini minema.

Ka õppimine muutub halvemaks. Mõtleb kogu aeg kiusaja peale. Hirm mõjutab teda.

Kooli ei taheta tulla, tehakse pilte, lõigutakse, mõni satub psühholoogi ja psühhiaatri juurde, mõni vahetab kooli.

Kaob usaldustunne, ei usalda inimesi enam nii palju.

Jah, tal tekivad vanematega suhetes probleemid.

Sõpradega võivad ka suhted halvaks minna.

Ta hakkab tulevikus võibolla ka ise kiusajaks.

Ma tean üht näidet, kus endine kiusatav on saanud ise kiusajaks.

Rollid võivad kergesti vahetuda.

Kiusatav võib muutuda üksildaseks ja kurvameelseks, vältida suhtlust, tema enesehinnang langeb. Kiusamine võib endast kujutada ohtu vaimsele tervisele nii hetkel kui tulevikus ning viia halvimal juhul enesevigastuste tekitamise ja isegi enesetapuni.

Ta hakkab endast halvasti mõtlema.

Minu meelest muutub ka arglikumaks.

Ta ei tunne end enesekindlalt ja hoiab teistest eemale.

Üksildus, kurbus, kartmine.

Vaimse tervise häireid võib tekitada. Ärevushäireid, depressiooni. Üldse enesehinnangule mõjub väga halvasti.

Kui vaimne tervis on häiritud, õppimine ei lähe, sealt tulevad omakorda probleemid juurde.

Mul on üks sõbranna, kes lõpetas haiglas koos minuga, kuna tal koolikiusamisest tekkis väga hull depressioon. Ta hakkas ennast lõikuma, ta püüdis ennast ära tappa, kuna koolikiusamine läks liiga hulluks tema jaoks.

Kui kiusamine läheb liiga liiale, siis võivad tekkida enesetapumõtted.

Või kui sa ei suuda üldse enam, et siis sa võid enesetapu teha.

Võib-olla mõnel polegi tulevikku. Kiusamine võis nii hulluks minna, et ei suutnud seda enam taluda ja tappis ennast ära lihtsalt või mõnel jäävad võib-olla armid. Võib-olla tulevad mingid õudukad suurena. Oleneb täiesti, kui hull see kiusamine oli. Trauma võis saada.

Fookusgruppides leidis ka arvamusi, et kiusatav võib saanud kiusamiskogemust enda kasuks pöörata ning saada sellest edaspidises elus psühholoogiliselt tugevamaks. Sellised arvamused olid siiski vähemuses.

Kui mõjust rääkida, siis mõnel kiusataval on selline maailmavaade, et mis ei tapa, teeb tugevamaks.

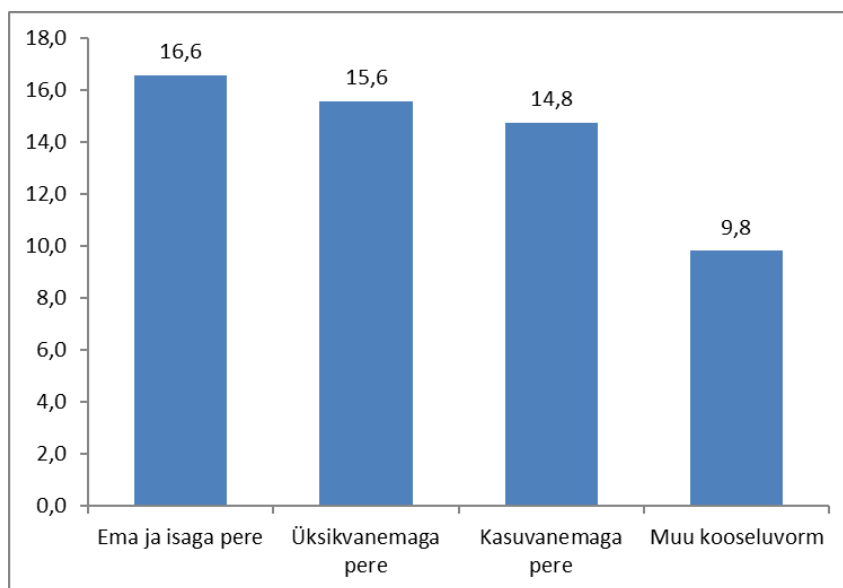
Minu arust on nagu see, et tuleb paks nahk kasvatada. Kui keegi sind kiusab, siis see ei lähe enam sulle nii hinge.

3.7. Perestruktuur ning selle seos kiusamisega

Perestruktuuri ja selle mõju hindamiseks paluti õpilastel vastata küsimusele: „Kellega koos sa elad?“. Õpilane sai ära märkida kõik leibkonna liikmed, kes temaga koos elavad (ema, isa, samasoolised vanemad, õed-vennad, vanaema, vanaise, kasuvanemad, keegi teine, elab üksi). Seejärel moodustati uus nelja kategooriaga tunnus: (1) ema ja isaga pere; (2) üksikvanemaga pere (elab koos ühe vanemaga ning kasuvanem puudub); (3) kasuvanemaga pere (vähemalt üks täiskasvanud hooldajatest on kasuvanem); (4) muu kooseluvorm (kõik, mida punktides 1-3 ei kirjeldatud).

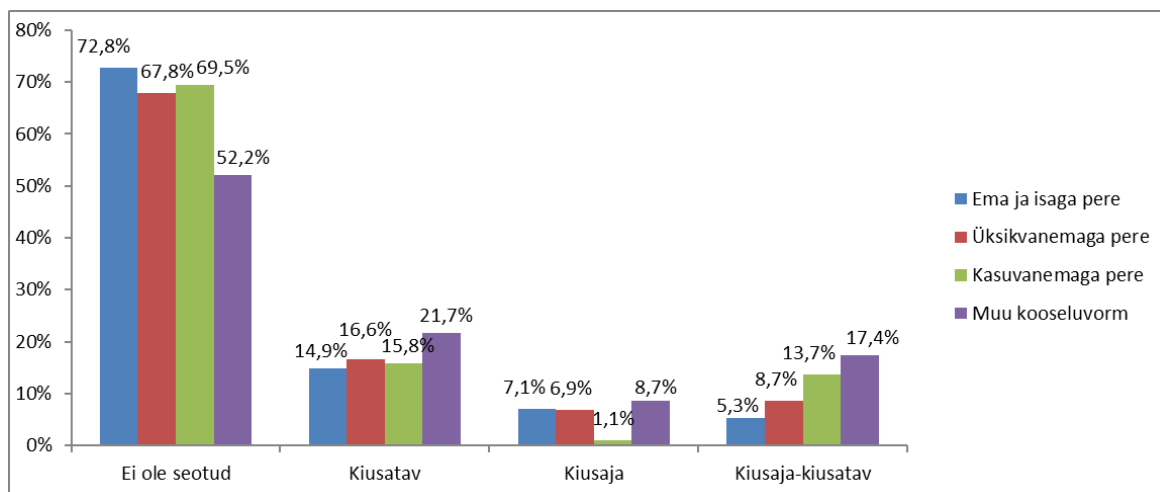
Õpilastest 70,9% (n=977) elas koos ema ja isaga; 20,7% (n=285) elas üksikvanemaga peres, kus ei olnud kasuvanemat; 6,9% (n=95) elas kasuvanemaga peres ning 1,5% (n=21) mõne muu kooseluvormiga leibkonnas.

Õpilaste keskmine WHO-5 heaolu skoor vastavalt peremudelile, milles nad elavad, on toodud joonisel 14. Selgub, et ema ja isaga elavatel õpilastel on kõige kõrgemad vaimse heaolu näitajad. Järgnevad üksikvanemaga perede lapsed, kasuvanemaga perede lapsed ning vaimne heaolu on kõige madalam muudes kooseluvormides elavatel õpilastel. Sarnane tendents ilmnis ka üle-eestilises uuringus.

Joonis 14. Keskmine WHO-5 heaolu skoor ja perestruktuur, milles õpilane elab

Joonisel 15 on toodud perestruktuur, milles õpilane elab ning kiusamisega seotud roll. Selgub, et viimase 12 kuu jooksul kiusamisega vahetult mitte kokku puutunud õpilaste hulgas on ema ja isaga elavaid õpilasi kõige rohkem. Muudes kooseluvormides elavad õpilased on kõige sagedamini seotud kiusatava, kiusaja või kiusatava-kiusaja rolliga. Sarnane muster tuli välja ka üle-eestilises uuringus.

Joonis 15. Perestruktuur, milles õpilane elab ning kiusamisega seotud roll

Fookusgrupi intervjuudes tulid esile mitmed teemad, mis olid seotud kiusamisega ning olukorraga perekonnas (eelkõige suhted vanematega ja üldine kodune õhkkond). Arvati, et hoiakud ja käitumismustrid kiusamise ning sellega seotud probleemidega toimetulekul saavad sageli alguse ja kinnituse kodust.

No see võib kodust ka alata. Kui juba vanemad on siukesed, nagu ära keernud. On ükskõiksed, ei mõista.

Mõned, keda kiusatakse, neil võib olla kodus näiteks perega hullud tülid, nad ei saa perega läbi.

/.../ selle lapse vanemad võivad ka temaga halvasti käituda ja nii ja sellepärast ta läheb koolis teisi kiusama.

Vanemad peaksid olema sõbralikumad, et lapsed julgeks sellest rohkem rääkida. Kui vanemad on kurjad, siis lapsed ei julge.

Vanemad ei pruugi talle nii palju tähelepanu pöörata ja siis ta tunneb end üksikuna ja proovib tähelepanu endale saada, et kõik temaga sõbrad oleks.

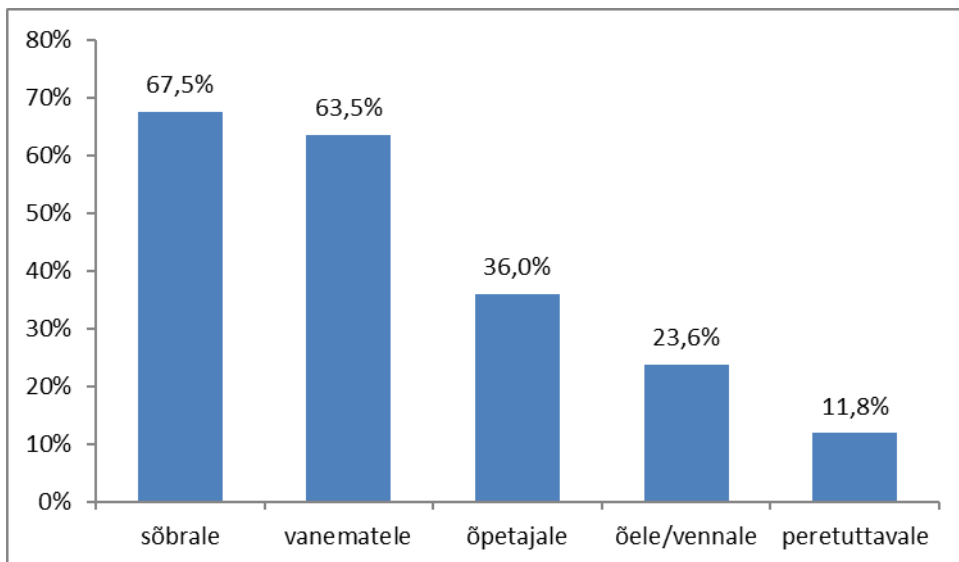
Tihti ongi sedasi, et kui su vanemad, sa käitud vastavalt oma vanematele või sõpradele, kui su vanemad teevad midagi, kägistavad või midagi ja näiteks su isa on vangis, siis sa tahad tema moodi käituda ja siis sa käitud samamoodi.

Kindlasti suurem osa sõltub ikka vanematest. Kui sul on kodune kasvatus väiksest peale ja sa näed, et vanemad käituvad teiste inimestega halvasti ja kui midagi ei meeldi, siis on kohe mingi plõksimine ja ülbamine ja siis sa lihtsalt kasvadki nii ja sinu maailmavaade ongi selline ja sa ei saa seda väga muuta selles suhtes.

3.8. Kiusamisest rääkimine

Kiusamise ohvriks langemisest rääkis mõnele teisele isikule 65,3% (n=203) kiusatud õpilastest. Poistest rääkis kiusamise ohvriks sattumisest 60,4% (n=81) ja tüdrukutest 68,9% (n=122). Võrreldes üle-eestilise uuringuga rääkisid õpilased Raplamaal kellelegi kiusamisest sagedamini (Eesti keskmine oli vastavalt 58,9%).

Joonisel 16 on toodud viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste vastused küsimusele: „Kellele Sa enda kiusamisest rääkisid?“. Jooniselt on näha, et kõige sagedamini rääkisid õpilased kiusamisjuhtumi(te)st oma mõnele sõbrale (67,5%) ja vanematele (63,5%). Siinkohal on üle-eestilise uuringuga võrdluses muster küllaltki erinev. Kuigi üle-eestilises uuringus rääkisid õpilased samuti oma muredest kõige sagedamini mõnele sõbrale ja vanematele, siis sõpradele rääkijate osakaal oli palju väiksem (49,1%) ja vanematele rääkijate osakaal suurem (71,8%).

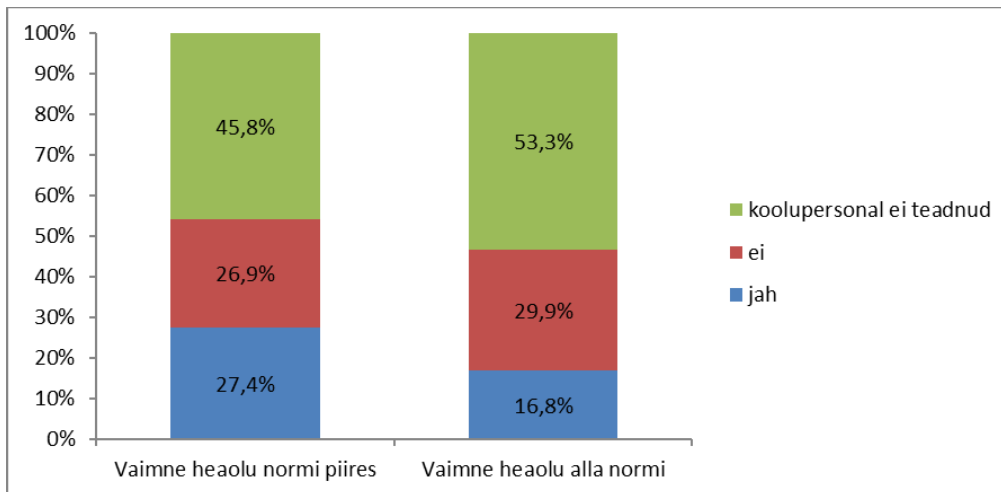
Joonis 16. Kiusamisest rääkimine kiusatud õpilaste hulgas

Kiusamise ohvriks langenud õpilased, kes ise kaasõpilasi ei kiusanud, rääkisid enda kiusamisest pisut sagedamini (65,9%; n=139) kui need õpilased, kes lisaks kiusatava rolli sattumisele kiusasid kaasõpilasi ka ise (63,8%; n=60). Siiski, võrreldes üle-eestilise uuringuga olid need erinevused väikesed (Eestis keskmiselt olid vastavad osakaalud 68,8% ja 48,8%).

3.9. Koolide reaktsioonid kiusamisele ja selle seos õpilaste vaimse heaoluga

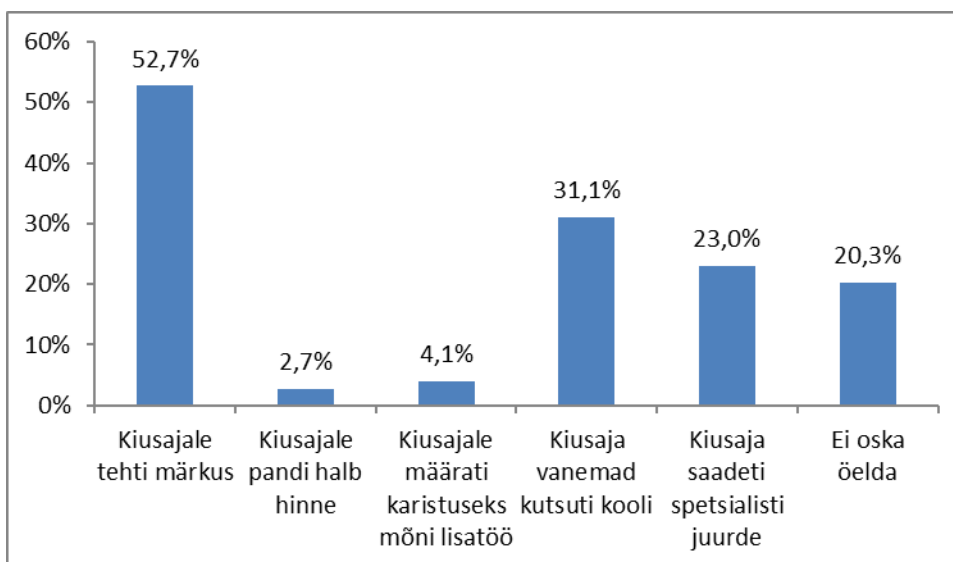
Küsimusele „Kas kool on kiusamisele mingil viisil reageerinud?“ vastas jaatavalt 28,3% (n=88) viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilastest, eitavalt vastas 28,3% (n=74) ning 47,9% (n=149) juhtudest öeldi, et koolipersonal ei olnud kiusamisest teadlik. Kaasõpilasi kiusanutest vastas küsimusele „Kas kool on kiusamisele mingil viisil reageerinud?“ jaatavalt 32,8% (n=60) õpilastest, eitavalt 40,4% (n=74) ning 26,8% (n=49) juhtudest öeldi, et koolipersonal ei olnud kiusamisest teadlik.

Jooniselt 17 on näha, et viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas, kelle vaimne heaolu on alla normi, on oluliselt vähem neid õpilasi, kes vastasid küsimusele „Kas kool on kiusamisele mingil viisil reageerinud?“ jaatavalt. Samuti on nende hulgas rohkem neid õpilasi, kes ütlesid, et koolipersonal ei teadnud kiusamisest. See muster oli sarnane üle-eestilises uuringus.

Joonis 17. Koolide reageerimine kiusamisjuhtudele ja viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste vaimne heaolu (normi piires, alla normi)

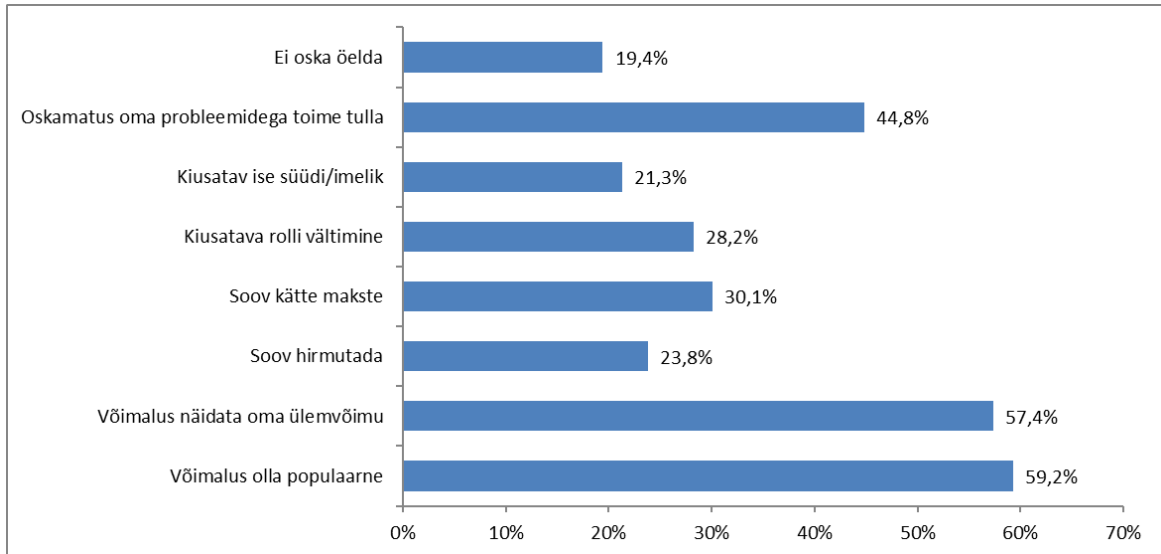
Joonisel 18 on toodud kiusamisjuhtumile reageerimise viisid koolide hulgas viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hinnangute põhjal). Selgub, et kõige sagedamini kasutati koolides kaasõpilaste kiusajale märkuse tegemist (52,7%; n=39) ja vanemate kooli kutsumist (31,1%; n=23). Kõige vähem kasutati kiusajale halva hinde panemist (2,7%; n=2). Laias plaanis sarnane muster tuli välja kiusamisele reageerimisviiside kohta ka üle-eestilisest uuringust.

Joonis 18. Kiusamisjuhtumile reageerimine koolide hulgas kiusatud õpilaste hinnangul

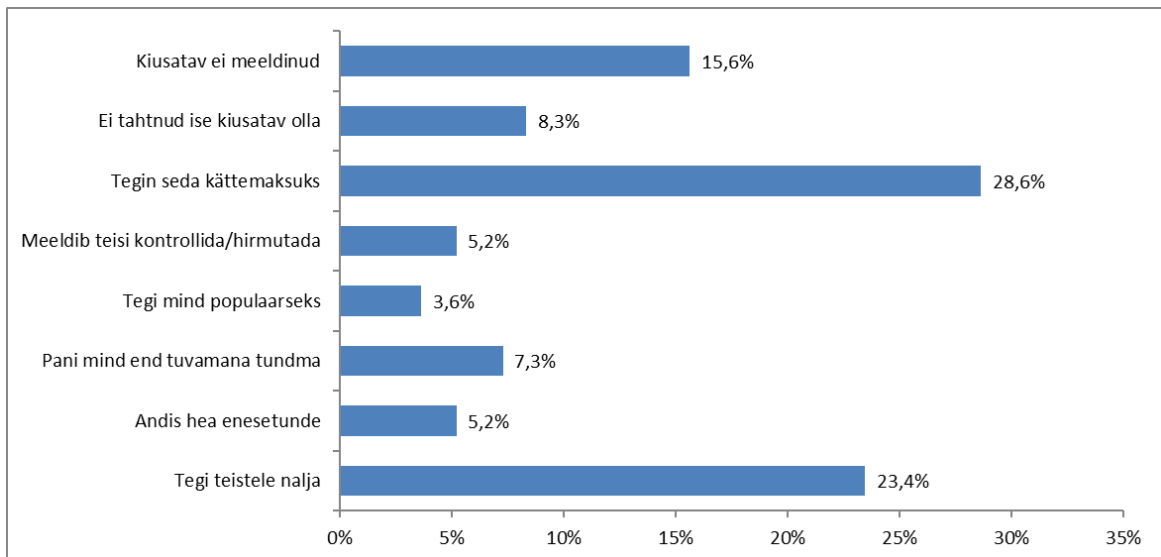
3.10. Hinnangud kaasõpilaste kiusamise põhjustele

Nii viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilastelt kui viimase 12 kuu jooksul teisi kiusanud õpilastelt paluti hinnangut selle kohta, miks kiusaja kaasõpilasi kiusab. Kiusatud õpilaste hinnangud on toodud joonisel 19 ning kaasõpilaste kiusajate hinnangud joonisel 20.

Joonis 19. Kiusatava hinnangud sellele, miks kiusaja kiusab

Jooniselt 19 selgub, et viimase 12 kuu jooksul kiusatud õpilaste hulgas on kõige sagedasemad hinnangud kiusamise põhjustele: võimalus olla populaarne (59,2%; n=189), võimalus oma ülemvõimu näidata (57,4%; n=183) ning oskamatus oma probleemidega toime tulla (44,8%; n=143). Seejuures 21,3% (n=68) kiusatud õpilastest arvas, et kiusatav on ise süüdi/ imelik.

Joonis 20. Kiusaja põhjendused sellele, miks ta kiusab/ kiusas

Jooniselt 20 on näha, et viimase 12 kuu jooksul kaasõpilasi kiusanud õpilased põhjendasid oma käitumist kõige sagedamini kättemaksuga (28,6%; n=55), teistele nalja tegemisega (23,4%; n=45) ning sellega, et kiusatav ei meeldinud neile (15,6%; 30).

Fookusgrupi intervjuudes uuriti, mis põhjustel võib kiusatav kiusamise ohvriks langeda. Avaldati arvamust, et kiusatava rolli satutakse eelkõige seetõttu, et õpilane on millegi poolest teistest erinev – välimuse (kehakaal, puhtus, sootunnused), päritolu, käitumise, pere majanduslike võimaluste vms tõttu.

Kui kellelgi on mingi vigastus või näiteks puue. Arvatakse, et ta on teistest erinev ja hakatakse teda kiusama. Näiteks noritakse.

Võibolla kui on mingi liikumispuue või midagi sellist.

/.../ kehakuju ja välimus.

Või sa oled tüsedam kui teised või sa teed vähem sporti kui teised. Või sa ei oska nii hästi õppida kui teised.

Kiusatakse ka neid, kes tahavad hästi õppida ja näevad vaeva selleks. Kutsutakse prillipapaks, kui on prillid, ja nohikuteks.

Teistsugusemad. Erilised.

Kui sul on teine nahavärv või teine rahvus või sa näed välja teine või sa oled vaesemast perest.

Kui sa oled teistsugune kui teised põhimõtteliselt. Käitumiselt, välimuselt ja mõtlemiselt. Kui su arusaamised on teised, siis kohe on kiusamine, läheb lahti ja kõik.

Erinevus. Välimuselt, käitumiselt. Pereprobleemidega, vaesus, rikkus.

/.../ ja kiusad teda sellepärast, et ta pole nii rikkast perest või et tal on teistsugused vanemad või et ta on ise teistsugune.

Näiteks, et sul on hästi koledad riided.

See ongi see, et rahakoti järgi tehakse vahet.

Meil on tihtilugu ikka mustuse probleem. See on selline probleem, mis on vanemate tegemata töö, mille pärast nüüd kiusatakse last.

Mustus, riietus, väljanägemine.

Teistsugune, et ta läheb väga kiiresti agressiivseks ja lastel tekib soov teda endast välja viia ja teistel seda huvitav vaadata.

Kui sul hakkavad varem rinnad kasvama, siis kõik kiusavad sind, et sul on suured rinnad. Kui sul hakkavad nagu hiljem, siis kõik kiusavad lihtsalt selle pärast, et sul ei ole neid.

Enamasti ei arvatud, et kiusatav oleks ise kuidagi süüdi selles, et teda kiusatakse, kuid siiski väljendati seisukohta, et teatud omadus võib kiusamise esile kutsuda (näiteks vaiksem ja tagasihoidlikum loomus või õpihimu). Toodi ka välja, et sageli on isegi raske mõista, mispärast keegi on kiusatava rolli sattunud.

Süüdi ei ole, see pole õige sõna.

Aga mingil määral võib ta selle välja kutsuda, on teistsugune võib teeb midagi teisiti.

Valitakse need, kes lasevad ennast kiusata, sest nad kardavad, nad ei ole enesekindlad.

Vaiksemad.

Nad ei julge enda eest seista.

Iseloomult tagasihoidlikum.

Valitakse üks välja, kelle peal end välja elada.

Minu arust on kõik täiesti tavalised, keda kiusatakse. Lihtsalt oleneb, kes on kiusaja.

Kiusamise põhjuste osas kiusaja perspektiivist toodi fookusgrupis välja, et kiusaja soovib sellega saada tähelepanu ja suurendada mõjuvõimu ning olla populaarne. Ajendiks võib olla ka kadedus. Arvati, et kiusajad on sageli need, kellel endal on probleeme ning kes tunnevad end ebakindalt – näiteks koduse olukorra tõttu või on tal endal varasemast ajast kiusatava rolli olles kiusamisega seotud trauma.

Tahab alati teistest üle olla.

Näidata, et tal on võim.

Et kehtestada oma mõjuvõim, et tema on kõige kõvem tegija, et temast kõvemat pole. Temaga ei tasu nagu jamada, et muidu läheb asi käest ära.

Tähelepanupuudus.

Kiusaja enesehinnang pole piisavalt kõrge, aga kui kedagi teist kiusad, siis tähelepanu kasvab.

Või samamoodi tähelepanu, tahab, et kõik näeksid teda, et kui võimas ta on.

Ta pole endas kindel. Ta tahab teha endast kedagi suuremat, et ta ei oleks lihtsalt tühi koht siin koolis.

Sisemine ebastabiilsus endal.

Tal on endal peres kuskil mingid probleemid ja tahab neid kuskil välja elada.

Pereprobleemid.

Äkki ta on kade.

Või siis on kade.

Kadedus. Kui tal pole seda, mida teistel.

See, et sul võib peres ka see olla. Kui on nagu ema-isa ongi sellised karmid ja kohtlevad sind ka halvasti või siis ei pööra sulle piisavalt tähelepanu.

Temale on seda tehtud ja siis teeb teistele tagasi.

Või sellepärast, et teda on ka kunagi kiusatud ja ta tahab nagu viha kellegi teise peal välja elada.

Põhjus võib olla selles, et kiusataval ja kiusajal võis olla mingi varasem konflikt.

Parim kaitse on rünnak.

See pakub talle naudingut.

Fookusgrupi intervjuudes arvati, et kiusajale on oluline näha kiusatava reaktsiooni. Reaktsioonid võivad olla väga erinevad – osad kannatavad ära, aga muutuvad vaikseks ja hoiavad omaette, osad hakkavad vastu.

Nad nagu käituvad hästi tagasihoidlikult, ei räägi midagi.

Kannatab vaikselt ära.

Tõmbub endasse, eemaldub kõigist.

Kui lihtsalt nutad, sa ei oska midagi teha ja ainult nutad. Sul on nii halb tunne ja sa tunned end kogu aeg süüdi.

Põgenemine on üks variant.

Või arvatakse, et ta mõistetakse hukka, sest ta on kiusatav, kuna ta ei julge vastu hakata.

Võib hakata ka vastu.

Tõukab vastu.

Põhiliselt on see, et tuleb kasvatada paks nahk endale, et ei võtaks seda nii endasse.

Fookusgruppides arvati, et kui kiusatav jääb rahulikuks, siis pole kiusamine kiusaja jaoks huvitav. Vastu hakkamine aga nõuab julgust ning mõnikord võib see kiusamise lõpetada, kuid mõnikord võib kiusamine sellest ka hoogu juurde saada.

Oleneb, kui arg ta ise on. Kui kiusatav teeb midagi tagasi kiusajale, siis kiusaja taganeb, ei julge enam midagi eriti teha.

Kui ta näeb, et kiusatav julgeb vastu öelda, siis tõmbab tagasi, sest hakkab kartma.

Kui ta näeb, et kiusatavat ei huvita solvangud, siis ta lõpetab, sest ta ei saa oma naudingut kätte ja läheb ära.

Kiusaja eesmärk on saavutatud ja pakub talle rahuldust.

Pigem tuleb tööd teha, et laps julgeks vastu hakata ja rääkida.

Muutub julgemaks.

3.11. Võimalused koolikiusamise vähendamiseks

Fookusgrupi intervjuudes küsiti nii õpilastelt kui õpetajatelt arvamust selle kohta, kuidas saaks koolikiusamist vähendada. Kiusamise vähendamisel peeti väga oluliseks rääkimist, eriti täiskasvanute poole pöördumist abi saamiseks. Sekkumist täiskasvanute poolt (peamiselt kiusajaga, aga ka kiusatavaga rääkimist) peeti üldiselt mõjusaks. Arvati, et õpilaste julgust rääkida mõjutab omakorda üldine hoiak ja suhtumine koolis ja kodus (usaldusliku atmosfääri olemasolu).

Rääkida õpetajatega, endast vanemate inimestega.

Julgus öelda õpetajale.

Kui sa räägid sellest. Sellest peab julgem rääkida, seda ei tohi saladuses hoida. Et sellest peab rääkima teistele ja nemad räägivad sellest direktorile.

Selliseid on väga vähe, kes päriselt julgevad rääkida. Minu arust ongi põhiline hirm see, et ei tea, mida teised siis arvavad, et ma olen ilge kituja.

Tema usaldusisik peaks rääkima, see keda ta usaldab.

Kui õpetaja astub välja, siis see mõjuks kõige rohkem. Kuna nemad vastutavad kooli olukorra eest.

Kardetakse, et kui räägid vanematele, siis vanemad räägivad selle teise lapse vanematele, siis koolis hakatakse rohkem norima ja võetakse veel hullemini vastu.

Palju parem oleks rääkida täiskasvanule, kui ise vastu hakata. Võibolla võib nii just hullemaks minna.

Vanemaid pigem rohkem kuulatakse, kui ise sellega tegeleda. Ise pead ka sellega tegelema, aga pigem oleks mõistlik küsida kelleltki, et keegi aitaks.

Rääkida vanematele, klassijuhatajale ja kui see ei aita, siis helistada sinna lasteabi telefonile.

Me täiskasvanuna peame võtma seda kõike tõsiselt, igat märki. Et me ei tohi neid ära lükata ja öelda, et kõik pole kiusamine. Me peame nad ikkagi ära kuulama. See kaebamine on ju ikkagi sekkumine.

Muidugi oleks tore, kui räägidki kiusajaga, et ikka sallime üksteist ja oleme tublid ja et nii ei ole ilus. See oleks super, kui nii saaks teha, aga ma ei tea, seda peaks tegema mõni täiskasvanud, aga see on ikka... Inimest on väga raske muuta, ei ole see nii lihtne. Nagu pikemalt peab tegelema sellega.

Pigem on rääkimine efektiivne, et ta enam nii ei teeks, leiaks teised lahendused.

Tahtsin rääkida, et kui oluline on rääkida kiusajaga.

Minu arust võiks kõige esimesena rääkida sellega, keda kiusatakse.

Väärtustati õpilaste endi oskust sekkuda (ise vastu hakata ning teiste kaitseks välja astuda), kuigi mõnikord mööndi ka selle võimalikku negatiivset ja isegi provotseerivat mõju.

Ma esimeses klassis käisin koos oma vennaga siin mäe peal ja siis suuremad poisid hakkasid mu venda kiusama ja lööma ja siis ma läksin vahele, lõin neid ka. Rääkisin sellest ka oma vanematele.

Kui sa õrnalt vastu hakkad, siis ta ei tee midagi. Kui aga tugevalt/julgelt, siis see võib mõjutada.

See [kiusatava kaitseks välja astumine] tundub nagu kuidagi kõige parem variant, mis võiks toimida.

Nõustun. Kui keegi astub vahele. Näiteks sõbrad.

Seal on võimalus, et olukord lahendatakse nii, et teda enam ei kiusata.

Aga seda saab muuta paremaks niimoodi, et kui kedagi kiusatakse, siis sa astudki vahele või siis sa üritad olla sellega rohkem sõber ja teda toetada, keda kiusatakse.

Mina pean kõige efektiivsemaks seda, kui seltskond ei lähe kaasa. Siis ei ole seal seda ruumi selleks arenguks.

Pigem õhutavad veel tegema. Kiusajaid aidatakse nagu takka, ergutavad pigem. Mõnes mõttes nad ei ole nii nõus sellega, kes vaatavad pealt, et kedagi kiusatakse, aga samas neile see meeldib, sest neil on lõbus vaadata, kuidas keegi nagu piinleb, sest tal on nii halb olla, et keegi kiusab teda.

Tüli võib minna suuremaks, aga samas tüli võib ka väiksemaks minna.

Teine variant on vastuhakk, et kui kellelegi on õpetatud kodus, et kui sind kiusatakse, siis tuleb vastu hakata. Teised on jälle sellised, et kui sind kiusatakse, siis tuleb rääkida, aga ise ei tasu midagi ette võtta.

Peeti oluliseks nii teadmiste kui oskuste parandamist (nt läbi rollimänguharjutuste) ning õpilaste teadlikkuse tõstmist sellest, millised tagajärjed võivad olla koolikiusamisel. Tuttava ja tunnustatud metoodikana nimetati KiVa programmi. Oluliseks peeti üldise sallivuse tõstmist, positiivse ja hooliva keskkonna kujundamist koolis, samuti tähtsustati koostööd kooli ja kodu vahel. Arvati, et kiusamist likvideerida pole võimalik, kuid vähendada küll.

Et koolis rohkem rääkida sellest, et keegi tuleks sellest rääkima, mis tagajärjed võivad olla. Siis võibolla kiusaja mõtleb selle üle ja saab aru.

Jagada oma kogemust, kuidas keegi on abi saanud.

Minu meelest peaks koolis tegema tunde, kus räägitakse kiusamisest ja olukordi läbi mängida.

Sallivust tõsta nagu juba kui nad on veel väiksed. Juba koolis kui grupitöid teha, mitte ei lastaks ise gruppe moodustada, vaid loositakse grupid kokku. See tähendab seda, et peavad õppima teistega koos töötama. Et ei tekiks eiramist, et keegi pole nõus kellegagi koos töötada. Üleüldist sallivust võiks rohkem olla.

Panna rohkem tähele ümbritsevat.

Reeglid peavad olema koolis paigas, eeskirjad on ju koolides.

Kui lapsevanemad saavad aru, siis helistavad ja uurivad. Aga on ka vanemaid, kes ei märka, et midagi on valesti.

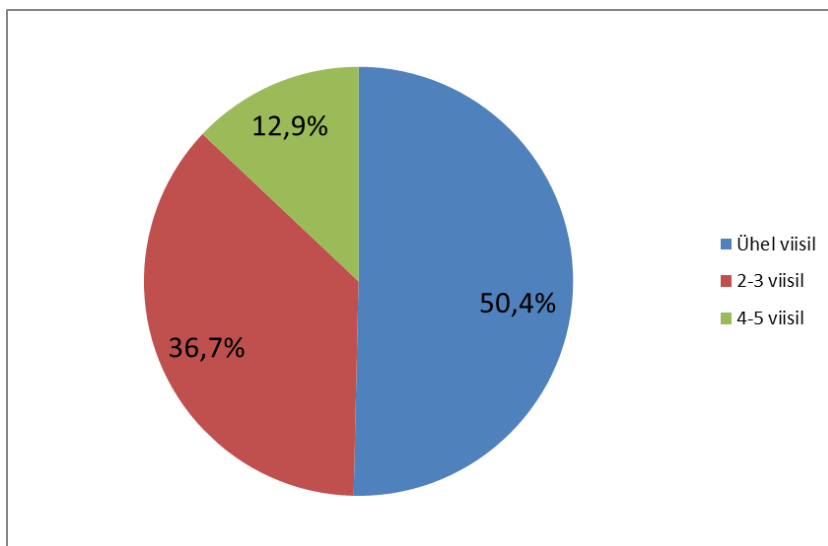
Meie koolis on algklassidele üks tund, kus õpetaja räägib kiusamisest ja õpetaja näitab KiVa lehte. Õpetaja räägib, et ei tohiks kiusata.

Meil on KiVa programm.

3.12. Õpetajate-õpilaste vaheline koolikiusamine

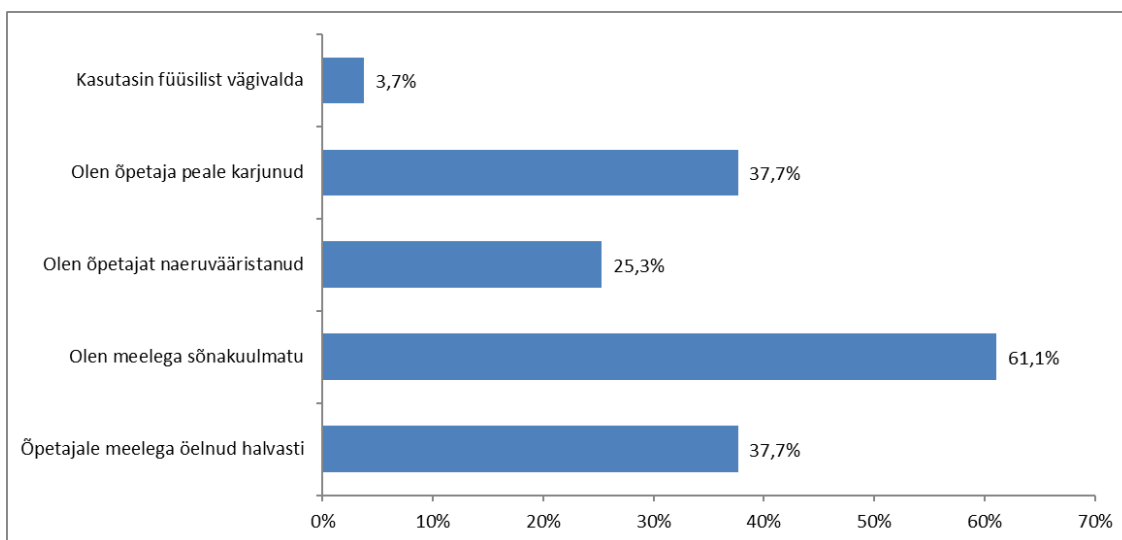
Uuringus olid eraldi küsimused õpetajate ja õpilaste vahelise koolikiusamise kohta. Küsimusele „Kas sa oled kunagi mõnda õpetajat kiusanud?“ vastas jaatavalt 11,5% (n=162) õpilastest, poisid oluliselt sagedamini kui tüdrukud (14,0% vs 8,8%).

Õpilastest 50,4% (n=70) oli õpetajaid kiusanud ühel viisil, 36,7% (n=51) 2-3 viisil ning 12,9% (n=18) 4-5 viisil (joonis 21).

Joonis 21. Mitmel erineval viisil on õpilased õpetajaid kiusanud

Joonisel 22 on näha, kui sageli on õpilased õpetajaid mingitel kindlatel viisidel kiusanud. Kõige levinum viis õpilaste poolt õpetajaid kiusata on olla meelega sõnakuulmatu (61,1%; n=99), sellele järgnevad õpetaja peale karjumine (37,7%; n=61) ja õpetajale meelega halvasti ütlemine (37,7%; n=61). Küllaltki levinud on ka õpetaja naeruvääristamine või alandamine (25,3%; n=41). Harvem esineb õpetaja suhtes füüsilise vägivalda kasutamist, nt löömist (3,7%; n= 6).

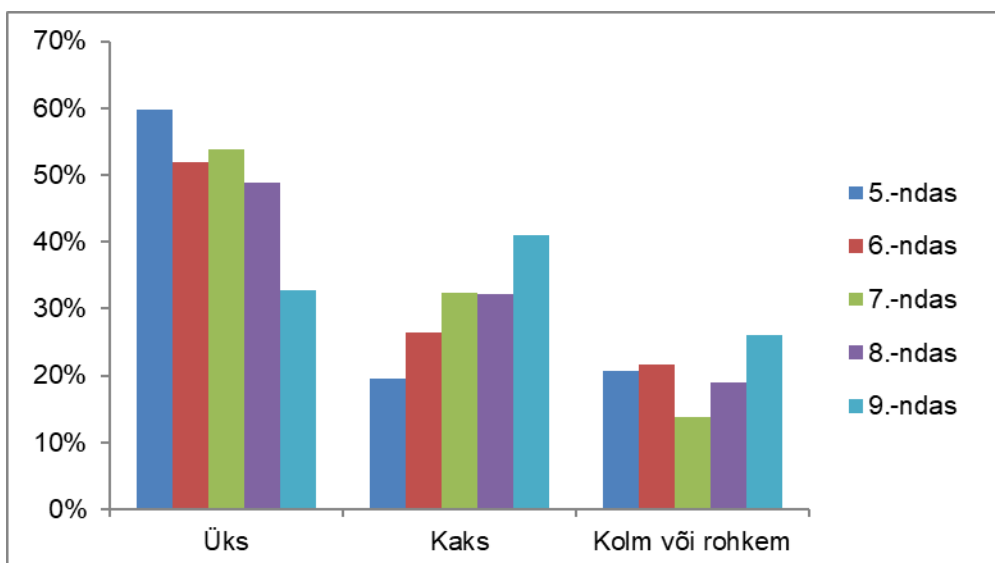

Joonis 22. Millistel viisidel on õpilased õpetajaid kiusanud

Küsimusele „Kas sa oled kunagi tundnud, et mõni õpetaja sind kiusab?“ vastas jaatavalt 36,5% (n=512) õpilastest ning sugude vahelised erinevused olid siin väikesed (poisid 35,7% ja tüdrukud 37,4%).

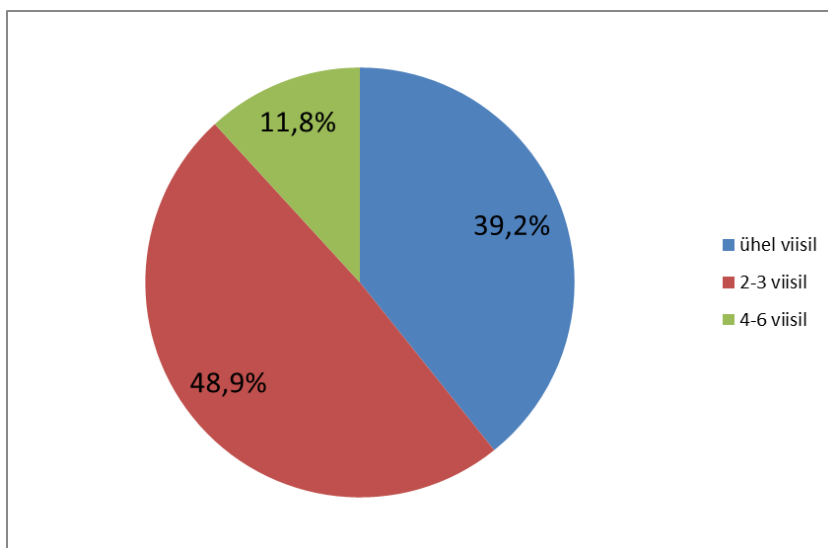
Kõige sagedamini on õpilased kiusamist kogenud ühe õpetaja poolt (50,2%; n=257), pisut harvem kahe õpetaja poolt (32,8%; n=168) ning kõige harvem valitud vastusevariant oli kolme või enama õpetaja poolt

(21,1%; n=108). Joonisel 21 on esitatud klasside kaupa, mitme õpetaja puhul on õpilane kiusamist kogenud. Mida vanemas klassis õpilane õpib, seda suurem on tõenäosus, et ta on kogenud kiusamist mitme õpetaja poolt.

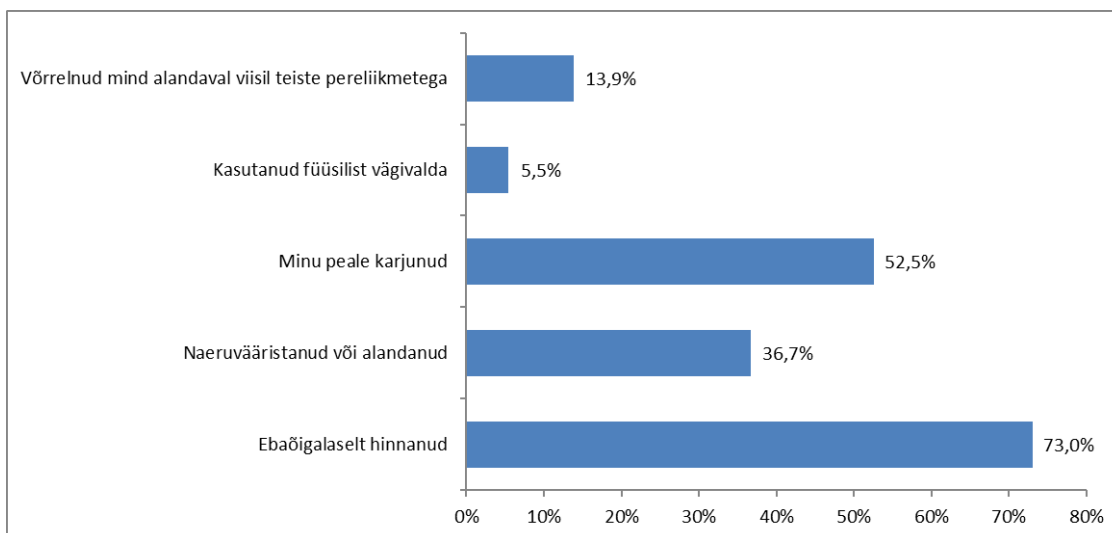
Joonis 23. Mitme õpetaja poolt on õpilane kiusamist kogenud, klasside kaupa

Õpetaja poolsetest kiusamisjuhtumitest 39,2% (n=186) oli õpilasi kiusatud ühel viisil, 48,9% (n=232) 2-3 viisil ning 11,8% (n=56) 4-6 viisil (joonis 24).

Joonis 24. Mitmel erineval viisil on õpetajad õpilasi kiusanud

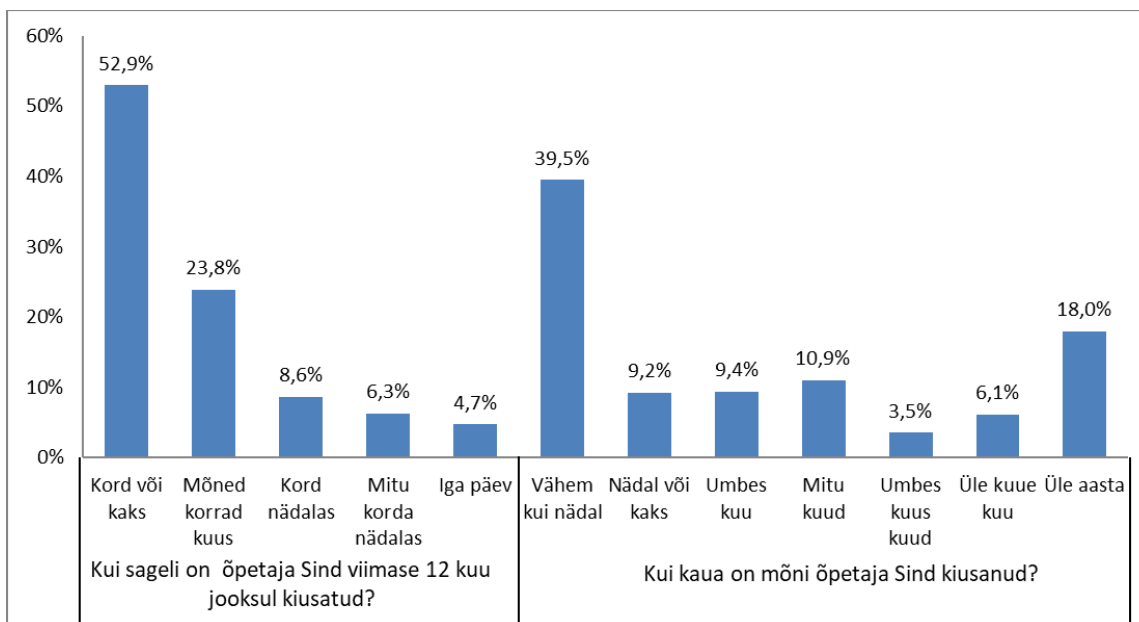
Joonisel 25 on näha, kui levinud on mingid õpetajate poolt õpilaste vastu suunatud kiusamise viisid. Kõige levinum kiusamise viis õpetaja poolt on ebaõiglaselt hindamine (73,0%; n=374), millele järgnevad õpilase peale karjumine (52,5%; n=269) ning õpilase naeruvääristamine või alandamine (36,7%; n=188). Õpilast alandaval viisil tema õe, venna või vanematega võrrelnud on õpetajal 13,9% juhtudest (n=71). Küllaltki vähe levinud on õpetaja poolt õpilase suhtes füüsilise vägivalla kasutamine, nt löömine (5,5%; n=28).

Joonis 25. Millistel viisidel on õpetajad õpilasi kiusanud

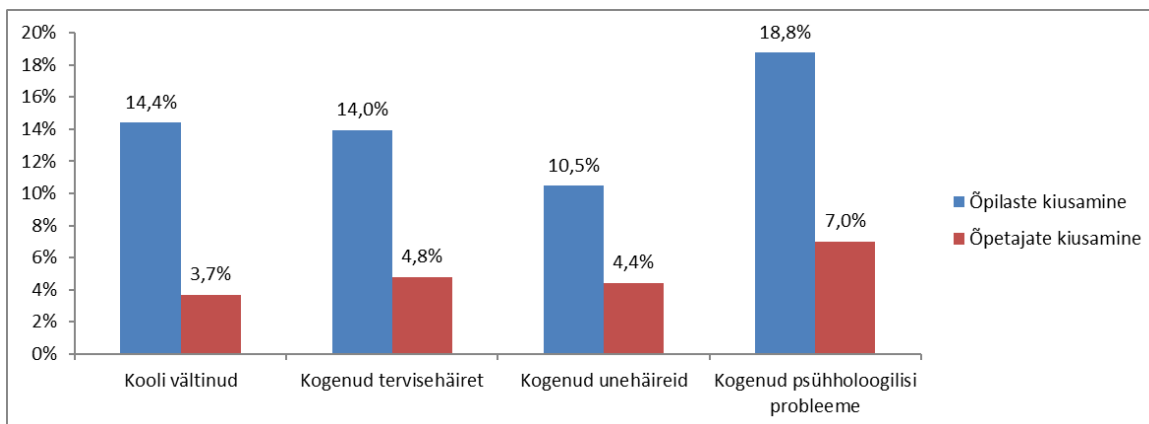
Õpilastelt küsiti ka õpetajate poolse kiusamise sageduse ning kestuse kohta (joonis 26). Viimase aasta jooksul kiusamise sageduse kohta vastas kõige enam ehk pisut üle poole õpilastest, et mõni õpetaja on neid kiusanud korra või kaks (52,9%; n=271). Sellele järgnes vastusevariant, et õpetaja on kiusanud mõned korrad kuus (23,8%; n=122) ning harvem esines iganädalast ja igapäevast kiusamist – kord nädalas 8,6% (n=44), mitu korda nädalas 6,3% (n=32) ja iga päev 4,7% (n=24).

Küsimusele „Kui kaua on mõni õpetaja sind kiusanud?“ olid kõige sagedamini esinevad vastused vähem kui nädal (39,5%; n=202) ja üle aasta (18,0%; n=92). Vahepealseid kiusamise kestuse vastusevariante (nädalast kuni aastani) esines sagedusega 3,5% kuni 10,9%.

Joonis 26. Õpetajate poolt õpilaste vastu suunatud kiusamise sagedus ja kestus

Küsitlusuuringus küsiti õpilastelt, kas nad on teiste õpilaste poolse või mõne õpetaja poolse kiusamise tõttu kunagi kogenud käitumise ja tervisega seotud probleeme – kooli vältimist, mõnda tervisehäiret (nt kõhuvalu, peavalu vm), unehäireid või psühholoogilisi probleeme (nt ärevus, kurvameelsus vm). Jooniselt 27 on näha, et teiste õpilaste poolse kiusamise tõttu on selliseid probleeme kogetud märksa sagedamini (vahemikus 10,5% kuni 18,8%) kui mõne õpetaja poolse kiusamise tõttu (vahemikus 3,7% kuni 7,0%). Seejuures kõige levinumaks on psühholoogiliste probleemide kogemine nii teiste õpilaste kui mõne õpetaja poolse kiusamise korral.

Joonis 27. Õpilaste poolt kiusamise tõttu käitumise ja tervisega seotud probleemide kogemine

Fookusgrupi intervjuudes avaldati arvamust, et õpetajate poolt õpilaste kiusamist koolides ikka esineb, kuid oli ka mõningaid lahkavusi, kus seda ei peetud suureks probleemiks (õpetaja peab tunnis korra tagama). Näib, et õpilaste kiusamist õpetajate poolt hetkel väga ei teadvustata ega märgata. Oma mõjuvõimu ärakasutamist ja ignoreerimist, õpilaste vahel põhjuseta vahe tegemist ning ebakohaste naljade/märkuste tegemist nimetati fookusgruppides kõige sagedamini.

Õpetajad võtavad õpilasi nägude järgi.

See on ka, kui õpetaja teeb lolli nalja kellegi üle.

Neil on nii palju mõjuvõimu. Nad saavad panna märkuseid ja lõpuks käskkirja anda. Aga meie ju ei saa neile mitte midagi hullu teha, me ei saa neile märkuseid panna.

Nad võtavad õpilasi nii erinevalt, aga võiks lihtsalt öelda, et õpilased on võrdsed. Nagu see hinnete asi ka. Mul on ka nii paljud õpetajad karjunud üle klassi, et mul on kaks ja kaks. Mul on tegelt väga piinlik, kui õpetaja nii karjub üle klassi. Ebanormaalne ja ebaviisakas käitumine õpetajate poolt.

Mulle meenus üks õpetaja, kes realselt ütles meile halvasti. Realselt ütles, et „kas te olete lollid või? Sa oled ikka tõeline lammas“.

Mina tean üht sellist juhtumit, et üks meesõpetaja ütleb tüdrukutele halvasti. Kohe väga halvasti.

Kui teistel on näiteks midagi tegemata, siis õpetaja ei tee midagi, aga kui sellel lapsel on midagi tegemata, siis ta paneb kohe mingi märkuse sisse.

Õpetaja võiks kõikidega nagu võrdselt arvestada.

Et niimoodi, et õpetajale eriti ei meeldi see õpilane, et õpilane hoiab kätt kogu aeg üleval ja tahab vastata, aga keegi teine ei taha vastata, aga õpetaja ei küsi teda. Ta nagu märkab last, aga ta ei taha lasta tal vastata.

Ignoreerida, kõige jubedam asi... last nagu polekski klassis.

Pigem tundub, et sellest ei taheta rääkida, aga see toimub ja kindlasti on see ka vastupidi, et õpilased kiusavad õpetajat.

Fookusgrupi intervjuudes jäi kõlama, et õpilased kiusavad ka õpetajaid, eriti neid, kellel on raskusi oma autoriteedi kehtestamisega. Õpilased väljendasid õpetajate kiusamise ning sellele järgneva enesetunde suhtes empaatiat. Õpetajate fookusgrupis peeti vajalikuks õpetajatele tugisüsteemi pakkumist, et neid paremini toetada ning vältida läbipõlemist.

Ma arvan, et seda on vist kõige vähem kiusamisest, sest üldiselt õpetaja sõna jääb peale.

Seda on palju-palju rohkem. Meie teeme sellest, kui õpetajad ütlevad meile midagi, teeme nii suure asja. Ja ma saan õpetajatest aru ka, sellepärast et okei, jah, nad on täiskasvanud, nad peaksid suutma ennast tagasi hoida, ma läheksin ka närvi, kui kari pubekaid sõimaks mind ja ropendaks tunnis.

Meil õpetajal oli ka niimoodi, et terve klass lärmas iga päev põhimõtteliselt, siis õpetaja ütles, et ta ei jõua enam, et ta on väsinud, istus lihtsalt maha, mina olin siis haige, istus tooli peale maha ja hakkas nutma.

Õpetajad peavadki olema sellised konkreetsed ja näitama, et nemad on seal tunnis need, kes nagu ütlevad, kuidas asjad olema peavad. Ongi, osade õpetajatega pole mitte midagi, ta räägib seal klassi ees, kõik kuulavad, keegi ei lobise, kõik on hästi. Ja siis järgmised ongi, kes ei suuda end kehtestada ja siis õpilased kohe kasutavad ära seda ja siis saavad seal tunnis ükskõik, mida teha.

Lapsed karjuvad õpetaja peale.

Lapsed provotseerivad ka õpetajat. Kui mõni õpetaja on selline leebem, malbem, et ta ei oska niiõelda ennast kehtestada, siis laps kasutab seda kohe ära.

Mul sõbranna rääkis, et ta klassivend oli öelnud ühele õpetajale, et "sa oled nii vana, et sa võid vanadekoju minna".

Ma arvan, et see tegelikult ei mõju talle, sest ta on täiskasvanud inimene ja ta suudab selle kõik endast mööda lasta.

Mina arvan täpselt vastupidist, sest ka õpetaja on täpselt samasugune pisikene olend nagu meie.

Ongi ju, et õpetajatel on tihti läbipõlemist ja neil on ju ka abi vaja. Nad koguvad selle mure kõik endasse, aga kellega nemad siis räägivad. Aga neil on ka tuge ja nõu vaja.

Õpetajatele on tuge vaja. Inimest, kes neid kuulaks.

4. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Uuringu tulemuste kokkuvõtteks ja järelduste tegemiseks planeeritava sekkumiskava põhifookuse seadmiseks võib välja tuua järgmised olulised aspektid.

Kiusamise üheks peamiseks tunnuseks peeti, et see on **korduv ja pidev** ning see tuli välja nii küsitlusuuringust (erinevate kiusamisviiside koosinemine, kiusamise kestus ja sagedus) kui fookusgrupi intervjuudest.

Viimase aasta jooksul on **kiusamist kogenud umbes viiendik õpilastest (22%)**. Raplamaa eripäraks võrreldes kogu Eestiga oli see, et tüdrukute hulgas oli kiusamist kogenud õpilasi rohkem kui poiste hulgas. Eestis keskmiselt poiste ja tüdrukute vahel erinevusi ei olnud.

Kiusajate osakaal õpilaste hulgas on 14%. Poisid olid sagedamini kiusajad kui tüdrukud, kusjuures Eestis keskmiselt oli poiste-tüdrukute erinevus veelgi suurem.

Kiusamisega mis tahes rollis on kokku puutunud 28,9% õpilastest – nendest **ainult kiusatavana 15,6%, ainult kiusajana 6,7% ning kiusaja-kiusatava topeltrollis 6,6%**. Viimane grupp oli mitmete näitajate põhjal kõige problemaatilisem.

Raplamaa eripära võrreldes Eesti keskmisega on see, et **õpilased puutuvad kokku väga paljude erinevate kiusamisviisidega**, see ei piirdu ühel viisil kiusamisega. Kuigi kõige sagedamini on kogetud kiusamist pigem harva, siis Raplamaal on Eesti keskmisega võrreldes nende õpilaste osakaal suurem, kes puutuvad kiusamisega kokku igapäevaselt.

Kiusamise viisidest **kõige sagedamini esines vaimset kiusamist** – naeruvääristamist, narrimist ja halvustamist välimuse tõttu, kuulujuttude levitamist. Poiste hulgas esines küllaltki sageli ka füüsilist kiusamist (löömist, tõukamist), mida tüdrukute hulgas tuli harvem ette. Tüdrukute hulgas esines poistest sagedamini sotsiaalset ehk suhetega seotud kiusamist. Vaimset kiusamist peeti füüsilisest hullemaks ning seda on ka raskem märgata ning sekkuda. Märkamist ja sekkumist teeb veelgi keerulisemaks, et **aina rohkem kiusamist toimub kübermaailmas** (interneti vahendusel, sotsiaalmeedias, privaatsõnumites).

Kiusamist esineb sagedamini põhikoolis ning hiljem see üldiselt väheneb. Raplamaa puhul oli üllatav, et kiusamine ei vähenenud 9. klassi lõpuks, nagu see oli üle-eestilise valimi puhul.

Kiusamise ohvriks langevad rohkem need, kes on millegi poolest **teistsugused või erilised** (kas välimuse või iseloomuomaduste poolest). See tõstatab üles koolikeskkonnas **sallivuse** suurendamise vajaduse.

Kiusaja käitumise põhjustena nähakse mitmesuguste **probleemide kuhjumist ning ebakindlust**. See tõstatab üles vajaduse tegeleda kiusaja probleemidega komplekselt (mitte koolikiusamise probleemiga isoleeritult). Erilist tähelepanu väärivad kiusaja-kiusatava topeltrollis olevad õpilased.

Kiusamise esimesed märgid ilmnevad varakult (lasteaias, algklassides), mis on parim aeg **sotsiaalsete oskuste omandamiseks ja lihvimiseks, universaalseks ennetustööks**. Koolikiusamine muutub suuremaks probleemiks põhikoolis, mil on vajalik **spetsiifilisemate sekkumiste ja ennetustegevuste rakendamine**. Samuti on vajalikud **süsteemsed nõustamis- ja toetusteenused** nii kiusatavale, kiusajale, õpetajatele kui peredele.

Kiusamine on sageli väga pikaajaline ning kestnud üle aasta (sõltumata mis klassis käivate laste käest selle kohta küsiti). Teine enam levinud kiusamise kestus oli lühiajaline (alla nädala). Siit tõusetub kiusamise juhtudele **kohese reageerimise tähtsus**, kuid samavõrd **on tähtis pikaajaliste kiusamisjuhtudega mitte „ära harjuda“**. Kiusajate hinnang kiusamise sagedusele ja kestusele on kiusatavatega võrreldes leebem – nemad arvavad, et kiusamist esineb harvem ning see kestab vähem.

Võrreldes kiusamisega mitteseotud õpilastega on **vaimne heaolu oluliselt madalam nendel õpilastel, kes olid langenud kiusamise ohvriks (nii kiusaja-kiusatava topeltrollis kui ka ainult kiusatavana)**. Eriti suur on madala vaimse heaoluga õpilaste osakaal pikaajaliselt kiusatute hulgas. Kuigi madal vaimne heaolu võib olla seotud mitmete vaimse tervise probleemide ning riskikäitumistega, pakub see siiski ühte võimalust kiusamist (eriti pikaajalist) märgata, selle kohta küsida ning vajadusel sekkuda.

Perestruktuur, ning peres toimivad hoiakud ja käitumismustrid mõjutavad nii kiusaja kui kiusatava käitumist ja probleemidega toimetuleku strateegiaid. **Pereliikmete teadlikkus peresüsteemis toimuva võimalikust mõjust koolikiusamisele** on oluline. **Koostöö kooli (õpetajate, tugispetsialistide) ning pereliikmete vahel** on kiusamise ennetamisel väga oluline.

Õpilased räägivad kiusamisest kõige sagedamini mõnele sõbrale (68%) või lapsevanemale (64%). Harvem, kuid siiski piisavalt sageli ka õpetajale (36%). Sellest järeldub, kui oluline on **arendada teadmisi ja oskusi koolikiusamise ennetamisest ja sekkumise võimalustest nii noortel endil, lapsevanematel kui ka koolipersonalil**.

Õpetajate kiusamist õpilaste poolt ei pidanud õpilased nii suureks probleemiks (jaatavalt vastas 12%) kui õpilaste kiusamist mõne õpetaja poolt (jaatavalt vastas 37%). Kuigi õpilaste ja õpetajate vahelise kiusamisega tegelemine ning üksteisesse austav suhtumine on koolikeskkonnas oluline, kogevad õpilased käitumise ja tervisega seotud probleeme (kooli vältimine, tervisehäired, unehäired, psühholoogilised probleemid) tunduvalt sagedamini teiste õpilaste poolse kiusamise tõttu. Seega, **fookuses peaks olema õpilaste omavahelise kiusamise ennetamine ja vähendamine**.

Fookusgrupi intervjuudes jäid kõlama kolm peamist võimalikku strateegiat koolikiusamise vähendamiseks:

- **Rääkimine täiskasvanutega** ja nende poolne sekkumine (õpetajad, vanemad, tugispetsialistid)
- **Õpilaste endi poolne sekkumine** (kiusajale vastu hakkamine, kiusatavate kaitseks välja astumine)
- **Programmide rakendamine** (teadmiste ja oskuste parandamiseks, sallivuse suurendamiseks, kooli ja kodu koostöö tõhustamiseks)

VIIDATUD ALLIKAD

Aish AM, Wasserman D (2001). Does Beck's Hopelessness Scale really measure several components? Psychol Med 31:367-372.

Brunstein Klomek A, Sourander A, Gould M (2010). The association of suicide and bullying in childhood to young adulthood: a review of cross-sectional and longitudinal research findings. Can J Psychiatry 55: 282–288.

ERSI (2015). Kiusamine koolis: uuringu raport. Tallinn: Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut. Kasutamise kuupäev 03.01.2019, http://suicidology.ee/wpcontent/uploads/2017/03/UURINGU-KIUSAMINE-KOOLIS-RAPORT_II.pdf

Olweus D (1993). Bullying at school: What we know and what we can do. Cambridge, MA: Wiley-Blackwell.

School Bullying Statistics. Kasutamise kuupäev 03.01.2019, <http://www.bullyingstatistics.org/content/school-bullying-statistics.html>

Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, Fisher S, Russell S, et al. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. J Child Psychol Psychiatry 49: 376–385.

Topp CW, Østergaard SD, Søndergaard S, Bech P (2015). The WHO-5 Well-Being Index: A systematic review of the literature. Psychotherapy and Psychosomatics, 84(3), 167–176.

WHO (1998). Info Package: Mastering depression in primary care. Fredriksborg: World Health Organisation, Regional Office for Europe, Psychiatric Research Unit.

LISAD

Lisa 1. Küsitlusuuringu küsimustik

Eesti Tervisedenduse Ühing koostöös Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudiga (ERSI) viib 2017-2019 läbi uuringu „**Koolikiusamise uuring Raplamaal**“, mille peamiseks eesmärgiks on mõista ja kaardistada kiusamise ulatust ning selle iseloomu Raplamaa 5.-9. klasside õpilaste hulgas. See on periood õpilase elus, mil ta kõige tõenäolisemalt puutub kokku kiusamisega. Uuringusse on kaasatud kõik Raplamaa koolid.

Informatsioon uuringu kohta

- Uuringus osalemine on vabatahtlik, kuid iga uuringusse kaasatud õpilase panus on väga oluline ning suurendab uuringu tulemuste usaldusväärsust
- Uuringus osalemine on anonüümne, see tähendab, et Sinu isikut ja Sinu vastuseid ei ole võimalik omavahel kokku viia. Andmeid analüüsitakse ainult üldkogumina üldistuste tegemiseks. Andmed on kättesaadavad ainult uuringu läbiviijatele.
- Küsimustiku täitmiseks kulub hinnanguliselt 15-20 minutit ning see täidetakse veebipõhiselt
- Küsimustiku fookus on kiusamiskogemusel, kuid esitatakse mõned küsimused ka sotsiaal-demograafilise tausta, vanematega suhte ja noore enesetunde kohta
- Koostöölepe kooliga on olemas, lapsevanemaid on uuringust informeeritud

Informeeritud kirjalik nõusolek

Olen läbi lugenud eelpooltoodud informatsiooni uuringu kohta. Mul on olnud võimalus küsida selle kohta küsimusi ning kõik minu poolt esitatud küsimused on saanud mind rahuldava vastuse. Ma olen teadlik, et ma ei saa uuringus osalemise eest mingit rahalist või muud hüvitust. Ma nõustun vabatahtlikult uuringus osalema ning ma saan aru, et mul on õigus keelduda vastamast tundlikele küsimustele või katkestada küsimustiku täitmine igal ajal, ilma et see mingil viisil mõjutaks suhtumist minusse.

Olen nõus uuringus osalema!

Ei ole nõus uuringus osalema!

Suur tänu abi eest!

SOTSIAAL-DEMOGRAAFILINE TAUST

1. Kui vana Sa oled?

_____ (palun kirjuta siia oma vanus)

2. Sugu

1 ☐ Mees

2 ☐ Naine

3. Mis rahvusesse kuuluvaks end pead?

1 ☐ eestlaseks

2 ☐ pigem eestlaseks

3 ☐ pigem venelaseks

4 ☐ venelaseks

5 ☐ esindan mõnda teist rahvust

6 ☐ ei oska öelda

4. Mitmendas klassis Sa õpid?

1 ☐ 5.-ndas

2 ☐ 6.-ndas

3 ☐ 7.-ndas

4 ☐ 8.-ndas

5 ☐ 9.-ndas

5. Kellega koos Sa elad? Palun märgi ära kõik liikmed, kes Sinuga koos elavad!

1 ☐ emaga

2 ☐ isaga

3 ☐ samasooliste vanematega

4 ☐ õe-venna / õdede-vendadega

5 ☐ vanaemaga

6 ☐ vanaisaga

7 ☐ kasuvanema(te)ga

8 ☐ kellegi teisega

9 ☐ elan üksi

SUHTED VANEMATEGA

6. Kuidas hindad oma läbisaamist emaga?

- 1 ☐ hea
- 2 ☐ pigem hea
- 3 ☐ pigem halb
- 4 ☐ halb
- 5 ☐ ei oska öelda
- 6 ☐ mul ei ole ema

7. Kuidas hindad oma läbisaamist isaga?

- 1 ☐ hea
- 2 ☐ pigem hea
- 3 ☐ pigem halb
- 4 ☐ halb
- 5 ☐ ei oska öelda
- 6 ☐ mul ei ole isa

8. Kas su ema on tihti kodust eemal (näiteks töö tõttu ööbib sageli mujal)?

- 1 ☐ jah
- 2 ☐ ei
- 3 ☐ ma ei ela oma emaga koos
- 4 ☐ mul ei ole ema

9. Kas su isa on tihti kodust eemal (näiteks töö tõttu ööbib sageli mujal)?

- 1 ☐ jah
- 2 ☐ ei
- 3 ☐ ma ei ela oma isaga koos
- 4 ☐ mul ei ole isa

ENESETUNNE

10. Minu tulevik tundub mulle tume.

- ¹ ☐ ei
- ² ☐ jah

11. Palun märgi iga järgneva väite juures, milline neist on lähim Sinu enesetundele 2 viimase nädala jooksul.

Viimase 2 nädala jooksul...	kogu aeg	enamus ajast	enam kui pool ajast	vähem kui pool ajast	Vahete- vahel	mitte kunagi
1. Ma tunnen end rõõmsa ja heatujulisena.						
2. Ma tunnen end rahuliku ja pinge- vabana.						
3. Ma tunnen end aktiivse ja energilise- na.						
4. Ma ärkan värskelt ja puhanuna.						
5. Mu igapäevaelu on täidetud mind huvitavate asjadega.						

KIUSAMINE

Palun vasta oma kogemuste ja arvamuste osas ausalt. Keegi ei näe Sinu vastuseid ning mistahes vastuse korral ei kaasne sellega negatiivseid tagajärgi!

12. Kas Sind on viimase aasta jooksul kiusatud?

Kiusamise all mõistame tahtlikku ja korduvat käitumisviisi, mis tegi Sulle hingeliselt või füüsiliselt haiget (löömine, narrimine, ignoreerimine jms). Kiusamine EI OLE sõbralik või mänguline käitumine!

- ¹ ☐ ei (järgmine küsimus nr 21)
- ² ☐ jah

13. Mil viisil on Sind viimase aasta jooksul kiusatud? Märgi ära kõik kiusamise viisid, mida oled viimase aasta jooksul kogenud!

- ¹ ☐ minu üle on naerdud / mind on naeruvääristatud
- ² ☐ mind on narritud homofoobsete sõnade või liigutustega („homo“, „lesbi“, imiteeritud samasooliste suguühed jms)
- ³ ☐ mind on narritud või halvustatud minu välimuse tõttu
- ⁴ ☐ mind on narritud, kuna mind ei peeta piisavalt mehelikuks/naiselikuks
- ⁵ ☐ mind on narritud õppe- edukuse või vaimsete võimete tõttu

- 6 ☐ mind on narritud või halvustatud sotsiaalmajanduslikel põhjustel (rikas, vaene)
- 7 ☐ mind on narritud või halvustatud päritolupere tõttu (rahvus, vanemate välimus, amet jms)
- 8 ☐ mind on narritud mõnel muul põhjusel
- 9 ☐ mind on grupist välja jäetud või grupist tõrjutud
- 10 ☐ minu kohta on levitatud kuulujutte
- 11 ☐ mind on löödud
- 12 ☐ mind on tõugatud
- 13 ☐ minult on raha või isiklikke esemeid ära võetud
- 14 ☐ mind on ähvardatud
- 15 ☐ mind on sunnitud tegema asju, mida ma teha ei tahtnud
- 16 ☐ mulle on saadetud õelaid, haiget tegevaid sõnumeid või e-kirju
- 17 ☐ minu kohta on tehtud õelaid, haiget tegevaid sotsiaalmeediapostitusi
- 18 ☐ mulle on tehtud õelaid, haiget tegevaid telefonikõnesid
- 19 ☐ mind on kiusatud mõnel muul viisil ____ täpsusta

14. Kui sageli on Sind viimase aasta jooksul kiusatud?

- 1 ☐ kord või kaks
- 2 ☐ mõned korrad kuus
- 3 ☐ kord nädalas
- 4 ☐ mitu korda nädalas
- 5 ☐ iga päev

15. Kui kaua on Sind kiusatud?

- 1 ☐ vähem kui nädal
- 2 ☐ nädal või kaks
- 3 ☐ umbes kuu
- 4 ☐ mitu kuud
- 5 ☐ umbes kuus kuud
- 6 ☐ üle kuue kuu
- 7 ☐ üle aasta

16. Kas kool on reageerinud kiusamisele?

- 1 ☐ ei (jätkamine küsimusega nr 18)
- 2 ☐ jah

- 3 ☐ koolipersonal ei teadnud sellest (jätkamine küsimusega nr 18)

17. Kuidas kool kiusamisele reageeris? Võid valida mitu sobivat vastust!

- 1 ☐ kiusaja(te)le tehti märkus
2 ☐ kiusaja(te)le pandi halb hinne
3 ☐ kiusaja(te)le määrati karistus mõne lisatööna
4 ☐ kiusaja(te) vanemad kutsuti kooli
5 ☐ kiusaja saadeti koolipsühholoogi või mõne muu spetsialisti juurde
6 ☐ muu ____ täpsusta
7 ☐ ei oska öelda

18. Kas Sa rääkisid kellelegi, et Sind kiusatakse/kiusati?

- 1 ☐ ei (jätkamine küsimusega nr 20)
2 ☐ jah

19. Kellele Sa enda kiusamisest rääkisid? Märgi ära kõik inimesed, kellele kiusamisest rääkisid!

- 1 ☐ sõbrale
2 ☐ emale / isale
3 ☐ õpetaja(te)le
4 ☐ õele / vennale
5 ☐ peretuttavale
6 ☐ kellelegi teisele ____ täpsusta

20. Miks Sinu arvates kiusaja kiusab? Võid ära märkida nii mitu vastust, kui Sulle õige tundub!

- 1 ☐ ta näeb selles võimalust olla populaarne
2 ☐ ta tahab näidata oma ülevõimu
3 ☐ ta tahab teisi hirmutada
4 ☐ ta soovib millegi eest kätte maksta
5 ☐ ta väldib enda kiusatavaks sattumist
6 ☐ kiusatav on ise süüdi / imelik
7 ☐ ta ei oska muul moel oma probleemidega toime tulla
8 ☐ midagi muud ____ täpsusta
9 ☐ ei oska öelda

21. Kas Sa (üksi või koos teistega) oled viimase aasta jooksul mõnda kaasõpilast kiusanud? Kiusamise all mõistame tahtlikku ja korduvat käitumisviisi, mis tegi tõenäoliselt teisele osapoolale haiget (löömine,

narrimine, ignoreerimine jms). Kiusamine EI OLE sõbralik või mänguline käitumine, kui olukorra mängulisust mõistis ka teine pool!

1 ☐ ei (jätkamine küsimusega nr 29)

2 ☐ jah

22. Mil viisil Sa kaasõpilast või kaasõpilasi kiusasid? Märgi ära kõik viisid, kuidas oled viimase aasta jooksul üht või mitut õpilast kiusanud!

1 ☐ naersin tema/nende üle või naeruvääristasin teda/neid

2 ☐ narrisin homofoobsete sõnade või liigutustega („homo“, „lesbi“, imiteerisin samasoolist suhuühet jms)

3 ☐ narrisin või halvustasin tema/nende välimust

4 ☐ narrisin, kuna kaasõpilane oli liiga mehelik/naiselik

5 ☐ narrisin õppeedukuse või vaimsete võimete tõttu

6 ☐ narrisin või halvustasin sotsiaalmajanduslikel põhjustel (rikas, vaene)

7 ☐ narrisin või halvustasin päritolupere (rahvus, vanemate välimus, elukutse jms)

8 ☐ narrisin mõnel muul põhjusel

9 ☐ jätsin tema / nad grupist meelega välja või tõrjusin teda/neid

10 ☐ levitasin kuulujutte

11 ☐ lõin teda / neid

12 ☐ tõukasin teda / neid

13 ☐ võtsin temalt / neilt ära raha või isiklikke esemeid

14 ☐ ähvardasin

15 ☐ sundisin tegma asju, mida tema / nad teha ei tahtnud

16 ☐ saatsin õelaid, haiget tegevaid sõnumeid või e-kirju

17 ☐ tegin õelaid, haiget tegevaid sotsiaalmeediapostitusi

18 ☐ tegin õelaid, haiget tegevaid telefonikõnesid

19 ☐ kiusasin mõnel muul viisil _____ täpsusta

23. Mis eesmärgiga Sa kaasõpilast või kaasõpilasi kiusasid? Palun tähistada ära kõik sobivad vastused!

1 ☐ see tegi teistele nalja

2 ☐ see tekitas minus hea enesetunde

3 ☐ see pani mind ennast tugevana tundma

4 ☐ see tegi mind populaarseks

5 ☐ mulle meeldib teisi kontrollida / hirmutada

- 6 ☐ tegin seda kättemaksuks
- 7 ☐ ma ei tahtnud ise kiusamise ohvriks langeda
- 8 ☐ mulle lihtsalt ei meeldinud kiusatav(ad)
- 9 ☐ midagi muud _____ täpsusta
- 10 ☐ ei oska öelda

24. Kui sageli Sa viimase aasta jooksul kaasõpilast / -õpilasi kiusasid?

- 1 ☐ kord või kaks
- 2 ☐ mõned korrad kuus
- 3 ☐ kord nädalas
- 4 ☐ mitu korda nädalas
- 5 ☐ iga päev

25. Kui kaua Sa kaasõpilast / -õpilasi kiusanud oled?

- 1 ☐ vähem kui nädal
- 2 ☐ nädal või kaks
- 3 ☐ umbes kuu
- 4 ☐ mitu kuud
- 5 ☐ umbes kuus kuud
- 6 ☐ üle kuue kuu
- 7 ☐ üle aasta

26. Kas kool on kiusamisele mingil viisil reageerinud?

- 1 ☐ ei (jätkamine küsimusega nr 28)
- 2 ☐ jah
- 3 ☐ koolipersonal ei teadnud sellest (jätkamine küsimusega nr 28)

27. Kuidas kool kiusamisele reageeris?

- 1 ☐ mulle tehti märkus
- 2 ☐ sain halva hinde
- 3 ☐ mulle määrati lisatöö
- 4 ☐ minuga vesteldi
- 5 ☐ minu vanemad kutsuti kooli
- 6 ☐ mind saadeti koolipsühholoogi või mõne muu spetsialisti juurde
- 7 ☐ muu _____täpsusta

28. Kas Sind ennast on varasemalt kiusatud?

1 ☐ ei

2 ☐ jah

29. Kas Sa oled kunagi mõnda õpetajat kiusanud?

1 ☐ ei (jätkamine küsimusega nr 31)

2 ☐ jah

30. Millisel viisil Sa oled õpetajaid kiusanud? Märki ära kõik viisid, kuidas oled mõnda õpetajat kiusanud!

1 ☐ olen õpetajale öelnud meelega halvasti

2 ☐ olen olnud meelega sõnakuulmatu

3 ☐ olen õpetajat naeruvääristanud või alandanud

4 ☐ olen õpetaja peale karjunud

5 ☐ olen õpetaja suhtes kasutanud füüsilist vägivalda (nt löönud)

6 ☐ muu _____täpsusta

31. Kas oled kunagi tundnud, et mõni õpetaja Sind kiusab?

1 ☐ ei (jätkamine küsimusega nr 36)

2 ☐ jah

32. Mitme õpetaja puhul Sa oled kiusamist kogenud?

1 ☐ ühe

2 ☐ kahe

3 ☐ kolme või enama

33. Millisel viisil on õpetajad Sind kiusanud? Märki ära kõik viisid, kuidas oled mõne õpetaja poolt kiusamist kogenud!

1 ☐ on mind ebaõiglaselt hinnanud

2 ☐ on mind naeruvääristanud või alandanud

3 ☐ on minu peale karjunud

4 ☐ on minu suhtes kasutanud füüsilist vägivalda (nt löönud)

5 ☐ on halvustanud või solvanud minu peret

6 ☐ on võrrelnud mind alandaval viisil minu õe, venna või vanematega

7 ☐ muu _____täpsusta

34. Kui sageli Sa viimase aasta jooksul oled tundnud, et mõni õpetaja Sind kiusab?

1 ☐ kord või kaks

2 ☐ mõned korrad kuus

- 3 ☐ kord nädalas
- 4 ☐ mitu korda nädalas
- 5 ☐ iga päev

35. Kui kaua on mõni õpetaja Sind kiusanud?

- 1 ☐ vähem kui nädal
- 2 ☐ nädal või kaks
- 3 ☐ umbes kuu
- 4 ☐ mitu kuud
- 5 ☐ umbes kuus kuud
- 6 ☐ üle kuue kuu
- 7 ☐ üle aasta

36. Kas Sa oled kiusamise tõttu kunagi:

	Jah, teiste õpilaste poolse kiusamise tõttu	Jah, mõne õpetaja poolse kiusamise tõttu	Ei
Kooli vältinud			
Kogenud mõnda tervisehäiret (nt kõhuvalu, peavalu vm)			
Kogenud unehäireid			
Kogenud psühholoogilisi probleeme (nt ärevus, kurvameelsus vm)			

37. Kui oskad välja pakkuda lahendusi selleks, et kiusamist koolides vähendada, siis palun kirjuta sellest allolevas lahtris!

Lisa 2. Informatsioon õpilastele fookusgrupi intervjuu alguses

Eesti Tervisedenduse Ühing koostöös Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudiga (ERSI) viib 2017-2019 läbi uuringu „Koolikiusamise uuring Raplamaal“, mille peamiseks eesmärgiks on mõista ja kaardistada kiusamise ulatust ning selle iseloomu Raplamaa 5.-9. klasside õpilaste hulgas. See on periood õpilase elus, mil ta kõige tõenäolisemalt puutub kokku kiusamisega.

Koolikiusamise levimuse kaardistamiseks viiakse uuringu raames läbi kõiki Raplamaa koole kaasav veebipõhine ankeetküsitlus. Kiusamiskogemuste mõistmiseks viiakse mõnedes koolides täiendavalt läbi fookusgrupi intervjuud 4.-9. klasside õpilaste hulgas. Intervjuud on anonüümsed, kogutud andmeid analüüsitakse üldkogumina, üksikuid vastuseid konkreetse isikuga ei seostata.

Olete fookusgrupi liikmena oodatud arutlema 7 alljärgneval teemal:

- Mis on koolikiusamine
- Kiusamisega seotud kogemused
- Miks kaasõpilasi kiusatakse
- Reaktsioonid kiusamisele
- Kiusamise mõju
- Mida saab kiusamise vähendamiseks ära teha
- Õpetajate ja õpilaste vaheline kiusamine

Isiklik kiusamise kogemus ei ole oluline – ootame rääkima ka sõbra eest ja sõbra kogemustest!

Fookusgrupi intervjuu kestab orienteeruvalt 1,5 tundi, võib-olla pisut kauem.

Fookusgrupi intervjuu õnnestumiseks lepime kokku mõned lihtsad reeglid:

- Kuulan, ei sega vahele
- Austan teiste arvamusi
- Ei süüdistata
- Ei alanda ega solva

Iga õpilase osavõtt on oluline panus koolikiusamise mõistmiseks ning edasises etapis koolikiusamise vähendamise strateegiate väljatöötamiseks!

Kui Sul on küsimusi, siis anna palun teada. *[Vastata kõigile küsimustele!]*

Palun vastake, kas olete nõus fookusgrupi intervjuus osalema?

Lisa 3. Informatsioon õpetajatele fookusgrupi intervjuu alguses

Eesti Tervisedenduse Ühing koostöös Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudiga (ERSI) viib 2017-2019 läbi uuringu „**Koolikiusamise uuring Raplamaal**“, mille peamiseks eesmärgiks on mõista ja kaardistada kiusamise ulatust ning selle iseloomu Raplamaa 5.-9. klasside õpilaste hulgas. See on periood õpilase elus, mil ta kõige tõenäolisemalt puutub kokku kiusamisega.

Koolikiusamise levimuse kaardistamiseks viiakse uuringu raames läbi kõiki Raplamaa koole kaasav veebipõhine ankeetküsitlus. Kiusamiskogemuste mõistmiseks viiakse mõnedes koolides täiendavalt läbi fookusgrupi intervjuud 4.-9. klasside õpilaste hulgas. Lisaks viiakse läbi fookusgrupi intervjuu õpetajatega erinevatest koolidest. Intervjuud on anonüümsed, kogutud andmeid analüüsitakse üldkogumina, üksikuid vastuseid konkreetse isikuga ei seostata.

Olete fookusgrupi liikmena oodatud arutlema 7 alljärgneval teemal:

- Mis on koolikiusamine
- Kiusamisega seotud kogemused
- Miks kaasõpilasi kiusatakse
- Reaktsioonid kiusamisele
- Kiusamise mõju
- Mida saab kiusamise vähendamiseks ära teha
- Õpetajate ja õpilaste vaheline kiusamine

Isiklik kiusamise kogemus ei ole oluline – ootame rääkima ka õpilase/kolleegi eest ja nende kogemustest!

Fookusgrupi intervjuu kestab orienteeruvalt 1,5 tundi, võib-olla pisut kauem.

Fookusgrupi intervjuu õnnestumiseks lepime kokku mõned lihtsad reeglid:

- Kuulan, ei sega vahele
- Austan teiste arvamusi
- Ei süüdistata
- Ei alanda ega solva

Iga õpilase ja õpetaja osavõtt on oluline panus koolikiusamise mõistmiseks ning edasises etapis koolikiusamise vähendamise strateegiate väljatöötamiseks!

Kui Teil on küsimusi, siis andke palun teada. *[Vastata kõigile küsimustele!]*

Palun vastake, kas olete nõus fookusgrupi intervjuus osalema?

Lisa 4. Fookusgrupi intervjuu küsimused õpilastele

- Mis on koolikiusamine
 - Millised on kiusamise tunnused (mille järgi saate aru, et tegemist on kiusamisega)?
 - Millal kiusamine algab (klass, vanus)?
 - Mis klassides/vanuses kiusatakse kõige rohkem?
- Kiusamisega seotud kogemused
 - Mil viisil õpilasi kiusatakse?
 - Milline on kiusamise kõige levinum viis?
 - Milline on kõige hullem kiusamise viis, mida olete kogenud või näinud?
 - Kui sageli tuleb ette küberkiusamist (sotsiaalvõrgustikes, e-kirja, telefoni vms teel)? Kuidas see väljendub?
 - Kui sageli tuleb ette homofoobilist kiusamist (kiusamine tegeliku, tajutud või omistatud seksuaalsuse tõttu; mehelike/naiselike omaduste ja muutuste ning seksuaalse huvi tõttu)? Kuidas see väljendub?
- Miks kaasõpilasi kiusatakse
 - Miks teie arvates kiusaja kiusab? Milliseid probleeme tal on?
 - Milliseid õpilasi teie arvates kiusatakse? Milliseid probleeme tal on?
 - Kas kiusatav on/võib olla ise süüdi, et teda kiusatakse?
- Reaktsioonid kiusamisele
 - Kuidas õpilased, keda kiusatakse, kiusamisele reageerivad (mida nad teevad)?
 - Kuidas reageerib kiusaja kiusatava käitumisele?
 - Kas kiusatav reeglina kannatab vaikselt kiusamise ära või hakkab kiusajale vastu?
 - Kas olete astunud kiusatava kaitseks välja või näinud, et keegi astub kiusatava kaitseks välja? Kuidas olukord laheneb? Kui sageli seda ette tuleb?
- Kiusamise mõju
 - Millist mõju avaldab kiusamine kiusatavale?
 - Millist mõju avaldab kiusamine kiusajale?
 - Kas kiusamine mõjutab teie arvates kiusatava elu ka väljaspool kooli?
 - Kas kiusamine mõjutab teie arvates kiusatava elu ka tulevikus?
- Kiusamise vähendamine
 - Mida tuleks kiusamise vähendamiseks teha?
 - Kui efektiivne on kiusajaga rääkimine (kiusamise mõju selgitamine, sallivuse ja empaatiavõime suurendamine erinevate programme/projektide/ringide jms raames jne)?
 - Kui efektiivne on kontroll ja karistus?
 - Kui efektiivne on kiusajale vastu hakkamine?
 - Kui efektiivne on kiusatava kaitseks välja astumine teiste õpilaste poolt?
 - Kui efektiivne on kiusatava kaitseks välja astumine õpetaja või tema vanemate poolt?
- Õpetajate ja õpilaste vaheline kiusamine
 - Kui levinud on teie arvates õpilaste kiusamine õpetajate poolt? Millisel viisil see väljendub? Millist mõju see kiusatavale õpilasele avaldab? Mida tuleb sellise kiusamise lõpetamiseks ette võtta? Kuidas sellist kiusamist saab ennetada?
 - Kui levinud on teie arvates õpetajate kiusamine õpilaste poolt? Millisel viisil see väljendub? Millist mõju see kiusatavale õpetajale avaldab? Mida tuleb sellise kiusamise lõpetamiseks ette võtta? Kuidas sellist kiusamist saab ennetada?

Lisa 5. Fookusgrupi intervjuu küsimused õpetajatele

- Mis on koolikiusamine
 - Millised on kiusamise tunnused (mille järgi saate aru, et tegemist on kiusamisega)?
 - Millal kiusamine algab (klass, vanus)?
 - Mis klassides/vanuses kiusatakse kõige rohkem?
- Kiusamisega seotud kogemused
 - Mil viisil õpilasi kiusatakse?
 - Milline on kiusamise kõige levinum viis?
 - Milline on kõige hullem kiusamise viis, mida olete näinud või millest olete kuulnud?
 - Kui sageli tuleb ette küberkiusamist (sotsiaalvõrgustikes, e-kirja, telefoni vms teel)? Kuidas see väljendub?
 - Kui sageli tuleb ette homofoobilist kiusamist (kiusamine tegeliku, tajutud või omistatud seksuaalsuse tõttu; mehelike/naiselike omaduste ja muutuste ning seksuaalse huvi tõttu)? Kuidas see väljendub?
- Miks kaasõpilasi kiusatakse
 - Miks teie arvates kiusaja kiusab? Milliseid probleeme tal on?
 - Milliseid õpilasi teie arvates kiusatakse? Milliseid probleeme tal on?
 - Kas kiusatav on/võib olla ise süüdi, et teda kiusatakse?
- Reaktsioonid kiusamisele
 - Kuidas õpilased, keda kiusatakse, kiusamisele reageerivad (mida nad teevad)?
 - Kuidas reageerib kiusaja kiusatava käitumisele?
 - Kas kiusatav reeglina kannatab vaikselt kiusamise ära või hakkab kiusajale vastu?
 - Kas olete astunud kiusatava kaitseks välja või näinud, et keegi astub kiusatava kaitseks välja? Kuidas olukord laheneb? Kui sageli seda ette tuleb?
- Kiusamise mõju
 - Millist mõju avaldab kiusamine kiusatavale?
 - Millist mõju avaldab kiusamine kiusajale?
 - Kas kiusamine mõjutab teie arvates kiusatava elu ka väljaspool kooli?
 - Kas kiusamine mõjutab teie arvates kiusatava elu ka tulevikus?
- Kiusamise vähendamine
 - Mida tuleks kiusamise vähendamiseks teha?
 - Kui efektiivne on kiusajaga rääkimine (kiusamise mõju selgitamine, sallivuse ja empaatiavõime suurendamine erinevate programmide/projektide/ringide jms raames jne)?
 - Kui efektiivne on kontroll ja karistus?
 - Kui efektiivne on kiusajale vastu hakkamine?
 - Kui efektiivne on kiusatava kaitseks välja astumine teiste õpilaste poolt?
 - Kui efektiivne on kiusatava kaitseks välja astumine õpetaja või tema vanemate poolt?
- Õpetajate ja õpilaste vaheline kiusamine
 - Kui levinud on teie arvates õpilaste kiusamine õpetajate poolt? Millisel viisil see väljendub? Millist mõju see kiusatavale õpilasele avaldab? Mida tuleb sellise kiusamise lõpetamiseks ette võtta? Kuidas sellist kiusamist saab ennetada?
 - Kui levinud on teie arvates õpetajate kiusamine õpilaste poolt? Millisel viisil see väljendub? Millist mõju see kiusatavale õpetajale avaldab? Mida tuleb sellise kiusamise lõpetamiseks ette võtta? Kuidas sellist kiusamist saab ennetada?